

©Lucid, november 2019

PROCESNOTA

HERWAARDERING STADSPARK

MAART 2020

Colofon:

Projectleider stad Antwerpen

Bedrijfseenheid Stadsontwikkeling, afdeling Publieke Ruimte

Medewerking procesnota

District Antwerpen, Bedrijfseenheid Stadsbeheer afdelingen stadsreiniging en afdeling groen- en begraafplaatsen, Bedrijfseenheid Stadsontwikkeling afdelingen onroerend erfgoed, communicatie en participatie en publieke ruimte, Bedrijfseenheid Maatschappelijke veiligheid, Bedrijfseenheid Talent en vrije tijd, AG VESPA

Secretariaat

Bedrijfseenheid Stadsontwikkeling | Publieke Ruimte
Francis Wellesplein 1, 2018 Antwerpen
elisabeth.smet@antwerpen.be

Inhoudstafel

INLEIDING EN LEESWIJZER	5
1. SITUERING EN HISTORIEK	7
1.1. Situering en context	8
1.2. Historiek: het Stadspark van toen tot nu	9
1.2.1. Militair verdedigingswerk (15 ^{de} tot 19 ^{de} eeuw)	9
1.2.2. Het Stadspark, ontwerp van Keilig (eind 19 ^{de} tot begin 20 ^{ste} eeuw)	10
1.2.3. Invloeden op het Stadspark (20 ^{ste} eeuw)	13
1.2.4. Nieuwe uitdagingen voor het Stadspark (begin 21 ^{ste} eeuw)	14
1.2.5. Herwaardering van het Stadspark (vanaf 2019 - ...)	17
2. INTEGRALE AANPAK	19
2.1. Aanleiding en ambitie	20
2.2. Aanpak	20
2.2.1. Continu parkonderhoud	21
2.2.2. Herwaarderingsplan	21
2.2.3. Plannen en werken in omgeving Stadspark	21
2.2.4. Eenduidige communicatie- en participatiestrategie	23
3. HERWAARDERINGSPLAN	25
3.1. Doelstelling	26
3.2. Drie uitdagingen	27
3.2.1. Uitdaging 1: Ontwerpopgaven uit het Erfgoedbeheerplan	27
3.2.2. Uitdaging 2: Hedendaagse noden	28
3.2.3. Uitdaging 3: Klimaatrobuust park met vijver	32
4. PROJECTSTRUCTUUR	35
4.1. Timing en fasering	36
4.1.1. Indicatieve timing	36
4.1.2. Fasering	36
4.2. Organisatiestructuur en besluitvorming	38
4.2.1. Organigram	38
4.2.2. Besluitvormingsprocedure	40
4.3. Budget	42
5. COMMUNICATIE- en PARTICIPATIESTRATEGIE	45
5.1. Principes	46
5.2. Doelgroepen	47
5.3. Doelstelling	48
5.4. Mediakanalen	49
5.5. Onderwerpen geïntegreerd verhaal	49
5.6. Intensief participatietraject	50
BIJLAGEN	53
Bijlage 1: Digitale linken naar relevante documenten	55
Bijlage 2: 'Friedrich Eduard Keilig en het Stadspark van Antwerpen' door K. Hebbelinck	56
Bijlage 3: Technische conceptstudie Stadsparkvijver	83
Bijlage 4: Huidige evenementenzonering	176
Bijlage 5: Standbeelden en gedenktekens: inventaris en aanbevelingen	189
Bijlage 6: Advies Ruimtelijke Veiligheid	191
Bijlage 7: Verslag dialoogavond 04.02.2020	220
Bijlage 8: Verslag overleg Natuurpunt vzw	235
Bijlage 9: Huisstijlgids	239

Inleiding

Het Stadspark is een uniek gebied in het hart van de stad Antwerpen. Het 151 jaar oude park is een groene long en vervult zowel op wijk- als stadsniveau een belangrijke rol. Omwille van zijn grote historische en botanische waarde is het Stadspark als monument beschermd in 2010.

De ambitie van het districts- en stadsbestuur is om het Stadspark terug op te waarderen naar zijn waardevolle, oorspronkelijke landschapsstijl en in te spelen op de hedendaagse, maatschappelijke noden. Het park, in gebruik genomen in 1869, heeft nog steeds heel wat kenmerken van de romantische landschapsstijl. In het 3de kwart van de 19de eeuw is het park aangelegd aan de toenmalige stadsrand. Vandaag is het volledig omgeven door dichte bebouwing. Ondanks heel wat invloeden van de verdere verstedelijking (met enerzijds hydrologische en milieukundige gevolgen, en anderzijds een veranderend en intensiever parkgebruik), beperkt gericht groenonderhoud en natuurlijke successie van het aanwezige bomen- en plantenbestand is het oorspronkelijke ontwerp van Friederich Eduard Keilig nog herkenbaar en redelijk goed bewaard. De unieke eigenschappen van het Stadspark zijn vooral toe te schrijven aan het goed doordachte ontwerp dat met een specifieke visie en binnen een herkenbare stijl tot stand is gekomen en op een zeer zorgvuldige wijze werd uitgevoerd.

De voorgaande jaren werden er ad hoc maatregelen uitgevoerd om het park te herstellen. Vanaf 2014 vormde het Landschapsbeheerplan de leidraad voor een gericht groenonderhoud. Om hierop verder te werken hebben het districts- en stadsbestuur de herwaardering van het Stadspark deze legislatuur hoog op de agenda gezet. Er worden budgetten voorzien voor verder structureel onderhoud, een constructieve oplossing voor de vijver en de herwaardering van het park. De stijkenmerken uit het park zullen versterkt worden. Dit vereist een doordachte, integrale aanpak om de verschillende uitdagingen aan te gaan. Deze procesnota licht toe hoe district en stad de komende jaren aan de slag gaan om het Stadspark op een grondige wijze te herwaarderen, zodat de Antwerpenaren terug trots kunnen zijn op het Stadspark en volop kunnen genieten van dit unieke park in de stad.

Leeswijzer

De voorliggende procesnota vormt een handleiding voor de herwaardering van het Stadspark voor de komende jaren.

Over het unieke Stadspark van Antwerpen zijn reeds vele documenten geschreven. In **hoofdstuk 1 'Situering en historiek'** wordt een bondig overzicht gegeven van de historiek en de huidige context, zodat alle betrokkenen (bestuurders, administratie, ontwerpteams, bewoners en gebruikers,...) meer inzicht krijgen in het ontstaan van het park en zijn huidige context.

In **hoofdstuk 2 'Integrale aanpak'** wordt aan de hand van 4 pijlers beschreven hoe het districts- en stadsbestuur de komende jaren zullen inzetten. In **hoofdstuk 3 'Herwaarderingsplan'** wordt dieper ingegaan op één van de vier pijlers, 'Herwaarderingsplan'. Het Herwaarderingsplan vormt een instrument om een integraal ontwerp op te maken voor het hele park dat zich inpast in de historische stijl en sfeer, en ook antwoord biedt op de hedendaagse uitdagingen en de problematieken van de vijver in een concreet inrichtingsplan en een gefaseerde uitvoering. In **hoofdstuk 4 'Projectstructuur'** wordt toegelicht hoe de organisatie en goedkeuringsflow zal verlopen doorheen dit traject en worden een indicatieve timing en de vooropgestelde budgetten opgegeven.

Het Stadspark ligt nauw aan het hart bij vele Antwerpenaren, waardoor de betrokkenheid van zowel buurtbewoners, parkgebruikers, verschillende partners, heel wat stedelijke en districtsdiensten, ... een belangrijk aspect is binnen dit traject. Daarom wordt ook een apart **hoofdstuk 5 'Communicatie- en participatiestrategie'** besteed aan hoe we hen informeren, betrekken en hoe ze kunnen participeren bij de herwaardering van het Stadspark.

©Lucid, november 2019

1. SITUERING EN HISTORIEK

1.1 Situering en context

Het Erfgoedbeheerplan (2019) geeft een duidelijke situering, context en inventaris van het bestaande Stadspark weer. Voor het voorliggende project zijn de volgende gegevens essentieel.

Projectgebied

Het Stadspark van Antwerpen is gelegen tussen de Quinten Matsijlei, Van Eycklei en Rubenslei. Het projectgebied betreft de zone waarop het beschermingsbesluit van toepassing is. Dit wil zeggen van gevel tot gevel en inclusief de Louiza-Marialei.

Juridische context

- Het Stadspark maakt deel uit van het **openbaar domein van Antwerpen**. Een uitzondering hierop is de bouwkael waar Café Capital is gevestigd (zie Erfgoedbeheerplan p. 7).
- Het **Gewestplan** bestemt het park als parkgebied. De straten rondom en de Louiza-Marialei zijn bestemd als woongebied.
- **Beschermingsbesluiten** van toepassing op het Stadspark zijn:
 - Het Stadspark, inclusief de aanliggende straten en de Louiza-Marialei, is bij ministerieel besluit van 21 mei 2010 beschermd als monument. Binnen de omschrijving van deze bescherming werden in een verder verleden enkele onderdelen apart beschermd:
 - Overige Beschermd monumenten:
 - ① Het Oorlogsmonument op de hoek van de Rubenslei en de Van Eycklei (ministerieel besluit van 12 december 2002).
 - ② De hangbrug over de vijver (koninklijk besluit van 30 september 1974).
- Een uitgebreide afbakening van het erfgoed is beschreven in het Erfgoedbeheerplan (<https://plannen.onroerenderfgoed.be/plannen/626>).

Gewestplan

Zone beschermd monument
(beschermingsbesluit)

Beschermd elementen (Inventaris.
onroerenderfgoed.be)

Projectgebied (Google earth)

1.2. Historiek: het Stadspark, van toen tot nu

1.2.1. Militair verdedigingswerk

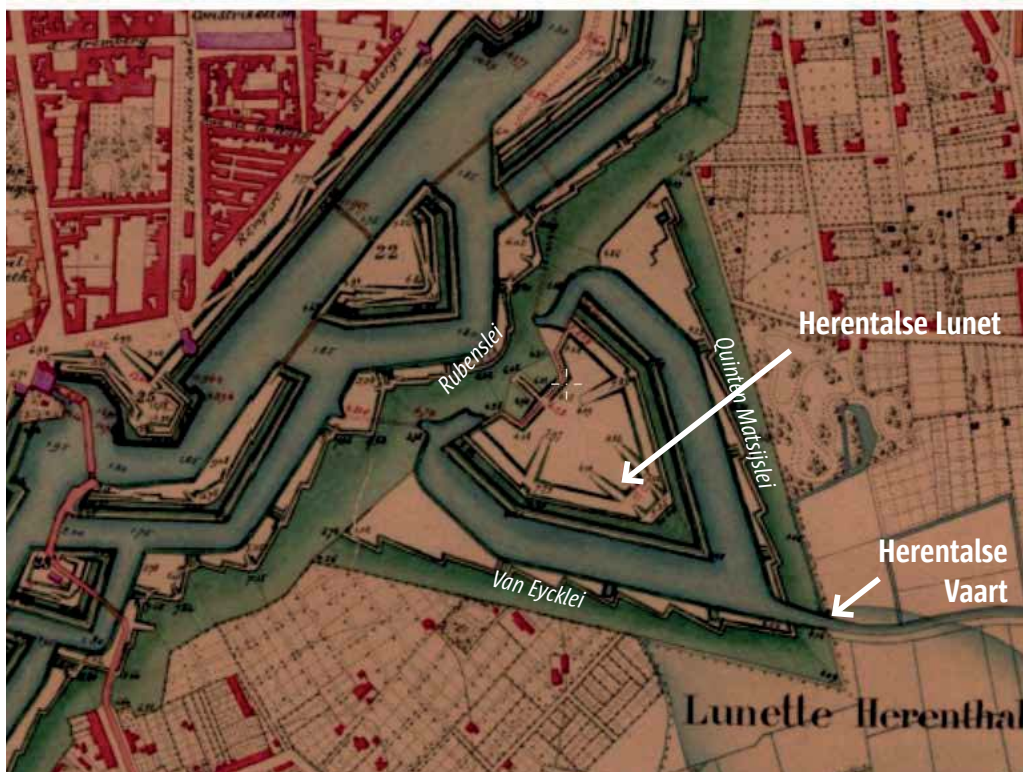
15de eeuw tot midden 19de eeuw

Het Stadspark kent een bewogen geschiedenis en onderging reeds een intensieve ontwikkeling. Zowel het Erfgoedbeheerplan, als het artikel 'Friedrich Eduard Keilig en het Stadspark van Antwerpen' van K. Hebbelinck (zie bijlage 2) geven een uitgebreide toelichting over het Stadspark. De volgende pagina's nemen u in vogelvlucht mee doorheen de belangrijkste momenten van de geschiedenis van het Stadspark.

Het Stadspark met zijn gekende driehoekige vorm is tot stand gekomen op de locatie van de lunet Herentals, een uitbreiding uit 1818-1819 ter versterking van de Spaanse omwalling. De Spaanse omwalling was een militair verdedigingswerk dat de stad beschermde van de 16de tot midden 19de eeuw. Nadat de militaire functie kwam ter vervallen, werd omstreeks 1844 de idee gelanceerd om het talud van de Spaanse omwallingen als publieke wandeling of promenade in te richten. Aangezien de promenade zeer geliefd was bij het grote publiek, volgde in 1853 een uitbreiding hierop en werden de zijlijnen van de lunet Herentals mee onderdeel van de wandeling. Na de realisatie van de Brialmontomwalling en de gordel van geïsoleerde forten rond Antwerpen kon in 1864 de overdracht en ontmanteling plaatsvinden van de krijgsgroonden rond de Spaanse omwalling. De stad maakte een verkavelingsplan voor verdere stadsuitbreiding op. Tot die tijd lag het lunet buiten de stad. De stad bevond zich tussen de Schelde en de bestaande leien (de voormalige Spaanse omwalling). Binnen het kader van het stadsuitbreidingsplan herbestemt de stad het lunet Herentals tot openbaar park.

De grachten van de lunet Herentals en de Spaanse omwalling werden sinds 1941 gevoed door de Herentalse Vaart. Een kanaal dat gemaakt werd als verbinding tussen de rivier Schijn en de binnenstad. Op deze manier werden onder meer de vele brouwershuizen voorzien van proper water. De Herentalse Vaart blijft de vijver nog lange tijd voeden, ook na de omvorming van het lunet naar een openbaar park.

In 1865 lanceert het schepencollege een open oproep met een duidelijke visie: het park moet komen op de plaats van de voormalige lunet en de gracht, de hoofdtoegang ligt aan de Rubenslei en de doorkijk tussen de Onze-Lieve-Vrouwekathedraal en de Sint-Jozefkerk moet behouden blijven.

Snede van Lunet Herentals uit Le Beau Plan - 1853 (Felixarchief, Stadsarchief Antwerpen)

1.2.2. Het Stadspark, ontwerp van Keilig

eind 19de eeuw - begin 20ste eeuw

Op de oproep van het stadsbestuur reageren verschillende ontwerpers. Uiteindelijk wordt in 1867 Keilig als ontwerper aangesteld. Na vier maanden dient hij maar liefst twee ontwerpen in. Beide hebben gemeenschappelijk dat het een park in de romantische Engelse landschastijl moet zijn met veel ruimte voor groen en wandelaars. De bedoeling was om zich in het park volledig te kunnen onttrekken van stad en op te gaan in de natuur. Het park wordt door Keilig gezien als een kunstwerk gevormd in, met en naar de natuur. De contrasten (stad en omgeving, openheid in het centrum door water en grasvlaktes en gesloten randen door beplanting, hoger gelegen heuvel en lager gelegen wateroppervlakte en graszones, ...), de primaire zichtassen en verschillende doorkijkjes (secundaire zichtassen), de verschillende natuurelementen en -vormen (slingerende paden, waterpartij met glooiende oevers, decoratieve rotsen, ...), de strategisch gekozen planten- en boomsoorten en de locaties en samenstellingen ervan zorgen voor een bijzondere beleving en beeldkwaliteit in het park.

De verschillende ontwerpaspecten van de landschapsstijl worden in het Stadspark verscherpt, maar gescheiden in beeld gebracht. Deze wisselwerking bepaalt zowel de relatie van het park tot zijn omgeving, de structuur en variatie binnenin, en de wijze waarop de wandelaars hier bewegen en kijken.

Bijkomend voorzag Keilig standbeelden in het park die hun oorspronkelijke locatie op de promenade hadden. Een voorbode van het talrijke aantal standbeelden en gedenktekens dat het park vandaag rijk is.

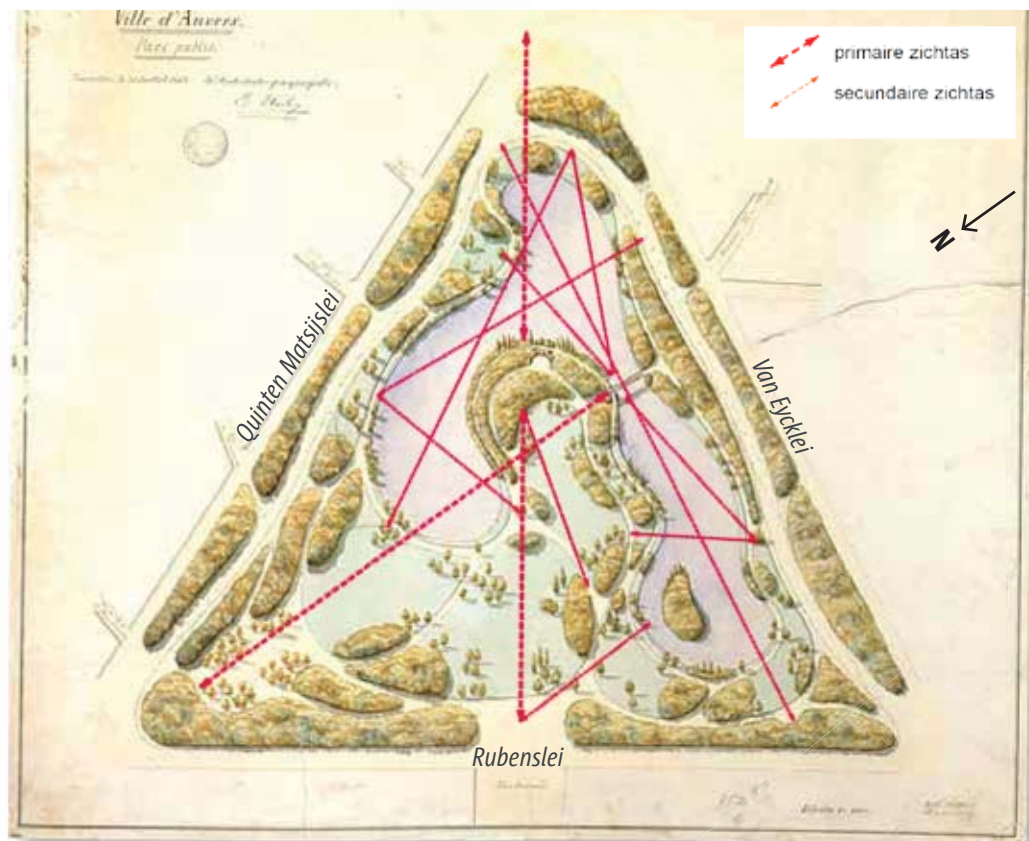
Bij de start van de aanleg van het park was het nog niet duidelijk hoe het Stadspark zou aansluiten op de stad. Keilig tekende in 1868 een plan voor de inrichting van de Louiza-Marialei. Keilig zag deze plek als een overgang tussen de rationele stad en het park met natuurelementen. Dit kwam tot uiting door enerzijds twee cirkelvormige perken met daartussen een grasvlakte als verwijzing naar de architectuur en wegenis van de stad en anderzijds door de landschappelijk ingeplante bomengroepen die zorgen voor natuurlijke vormen.

Bomengroepen, november 2019
(©Lucid)

Herfstkleuren, november 2019,
(©Lucid)

Ontwerp voor het Stadspark van Keilig (1867) met aanduiding van de zichtassen (Felixarchief, Stadsarchief Antwerpen)

Omstreeks 1930, primaire zichtas richting Rubenslei (Felixarchief, Stadsarchief Antwerpen)

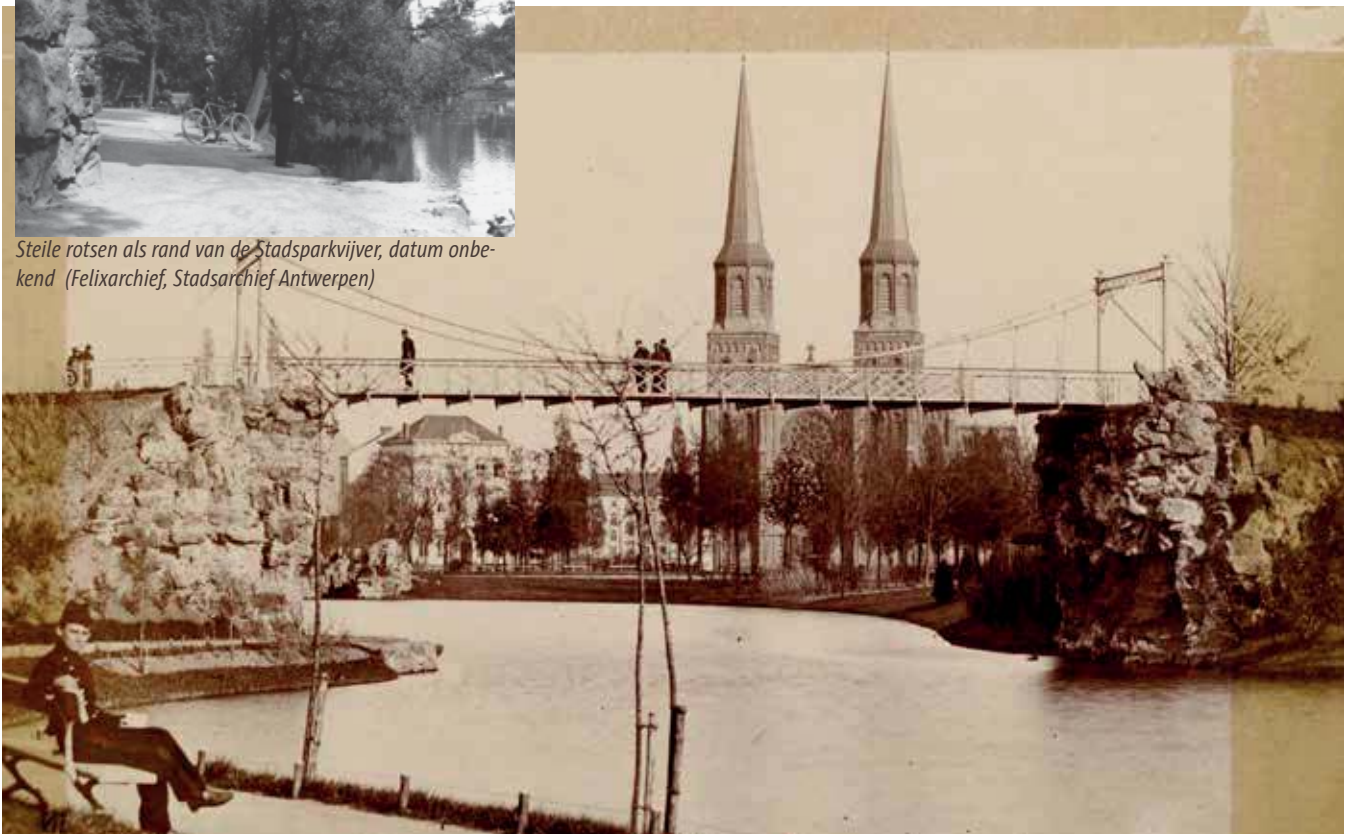
November 2019, primaire zichtas van aan de Rubenslei richting de heuvel (©Lucid)

Keilig ontwerpt de vijver binnen de locatie van de vestiginggracht van het lunet, waarbij het deel langs de Quinten Matsijslei wordt ingekort. De vijver wordt aangekleed door een hangbrug en een miniatuureiland. De oevers krijgen een golvende contourlijn en variabele hellingsgraad (zachte oevers in contrast met steil oplopende rotsen). Langs de vijver wordt een slingerend pad voorzien dat zorgt voor een wandeltraject met verschillende belevingen en perspectieven. Hierdoor is de wandeling zeer wisselend en door de ontubbelde paden kan de wandelaar vrij kiezen welk traject hij neemt. De grote waterpartij vormt een open ruimte en rustpunt in het park met een hoge belevingswaarde.

Ook bij de omvorming van het lunet naar een openbaar park blijven de Herentalse Vaart en het grondwater de belangrijkste voedingsbronnen voor de vijver. Ter hoogte van de Loosplaats werd bij de aanleg van het park de Herentalse Vaart overwelfd.

Steile rotsen als rand van de Stadsparkvijver, datum onbekend (Felixarchief, Stadsarchief Antwerpen)

Omstreeks 1890, vijver met hangbrug geflankeerd door rotsen (Felixarchief, Stadsarchief Antwerpen)

Het Stadspark is van in het begin een groene en sociaal gelaagde wandelplek, doorspekt met gedenktekens en geschiedenis. De parkbezoeker kwam naar het park om de stadsdrukte te ontvluchten en te wandelen en flaneren. De vijver werd gedurende de jaren gebruikt om te roeien, voor modelbootjes, om te vissen en te schaatsen.

In het plan van Keilig werd reeds een kiosk voorzien in de hoek van de Rubenslei en Quinten Matsijslei. In 1875 kreeg deze kiosk een plaats, naar de hand van de toenmalige stadsarchitect. Hier vonden concerten plaats. Meer richting de toegang aan de Rubenslei wordt een bescheiden hoveniershuisje gerealiseerd. Het huisje wordt al snel uitgebreid tot een heuse woning en in 1933 omgevormd tot de Melkerij, een drinksalon en speeltuin. In 1969 verdwijnen zowel de kiosk als de Melkerij.

Verskillende beelden worden in de eerste decennia aan het park toegevoegd. Ze worden door een aangepaste beplanting omringd, maar passen al bij al goed in het park. De beelden werden vaak op feestelijke wijze ingehuldigd.

Muziekkiosk begin 1900 (Felixarchief, Stadsarchief Antwerpen)

1937, wandelen in het Stadspark (Felixarchief, Stadsarchief Antwerpen))

1926, standbeeld Jan Van Beers (Felixarchief, Stadsarchief Antwerpen)

Omstreeks 1890, inhuldiging standbeeld E. Allewaert (Felixarchief, Stadsarchief Antwerpen))

1.2.3. Invloeden op het Stadspark 20ste eeuw

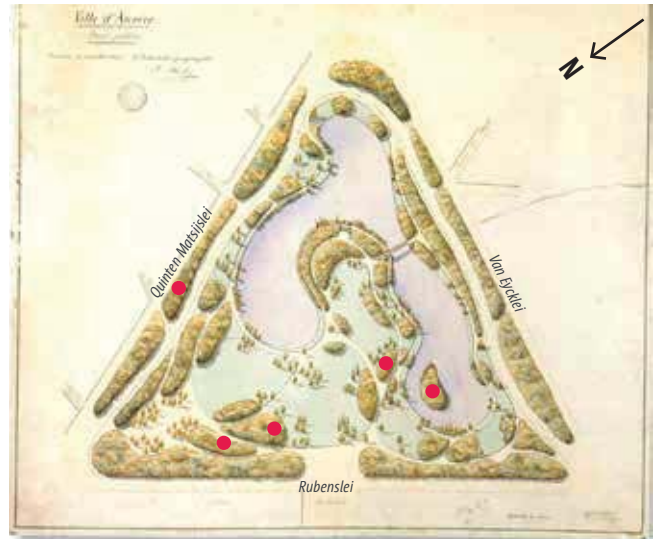
Tot minstens aan de Tweede Wereldoorlog werd het park regelmatig en zorgvuldig onderhouden. De wandelwegen kregen een nieuwe grindbedekking, voor ruiters werden bijkomende paden voorzien, zitbanken, afsluitingen en de parkbrug worden herschilderd. Ook de vijver vraagt een continu onderhoud en wordt regelmatig van opgestapeld slib ontruimd.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd het park gebruikt als Duits hoofdkwartier en werden er vijf bunkers gebouwd. Na de Tweede Wereldoorlog blijft het park gehavend achter. De stad kent sindsdien een snelle uitbreiding en dat heeft ook een impact op het park. Door het toenemende verkeer werden de aanliggende leien verbreed en kruispunten heringericht met grote wijzigingen van de parkranden. Vanaf de jaren '30 werd de Herentalse Vaart stelselmatig overwelfd en gedempt. In de jaren '60 werd de Herentalse Vaart afgesneden van de Schijn door de bouw van de Antwerpse ring, waardoor de Stadsparkvijver vanaf dan enkel nog gevoed werd door grond- en hemelwater. De versterking in het park is opmerkelijk. De kiosk en Melkerij maken plaats voor een sociaal gebruikerspaviljoen City Garden en een rolschaatsbaan. Later worden ook de skatezone en het plein bij het monument van de gesneuvelde aangelegd waarvoor groenaanplant plaats moest maken. Ook de groendienst krijgt een locatie in het park.

In 1972 werd de Keilig brug hersteld en even later in 1974 beschermd als monument.

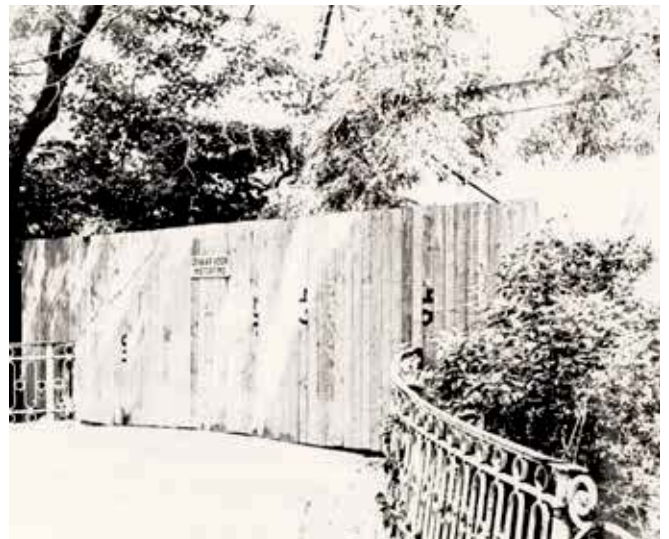
1927, slib verwijderen in de vijver (Felixarchief, Stadsarchief Antwerpen)

Tijdens WOII werden 5 bunkers in het Stadspark gebouwd

Omstreeks 1960, herinrichting kruispunt Loosplaats (Felixarchief, Stadsarchief Antwerpen)

Omstreeks 1972, herstellingswerken aan Keiligbrug (Felixarchief, Stadsarchief Antwerpen)

1.2.4.

Nieuwe uitdagingen voor het Stadspark

begin 21ste eeuw

Begin jaren 2000 groeide rond het Stadspark een negatief imago. Dit had te maken met een onveiligheidsgevoel bij parkbezoekers (zwerfvuil, prostitutie in het park,...), het minder gerichte groenonderhoud dat zorgde voor een achteruitgang van de historische kenmerken van het park en bijkomend het fluctuerend waterpeil van de vijver met een volledige droogte in 2004 en 2018. Sinds 2008 zijn er ad hoc ingrepen gebeurd om het park een positievere uitstraling te geven, met name de vernieuwing van de speeltuin, aanpakken van de prostitutie-problematiek, frequentere ophaling van zwerfvuil,... Hieronder wordt thematisch beschreven welke acties reeds zijn ondernomen.

Veiligheid, netheid en gebruik

Begin 2000 werd het Stadspark ervaren als een onveilige, onaangename plek. Dit had mede te maken met een problematiek van prostitutie, veel zwerfvuil, onaangename plekken zoals het skatepark,... Het stadsbestuur heeft sindsdien verschillende maatregelen getroffen om een aangename en veiligere parkervaring te bekomen. De prostitutie werd aangepakt, het zwerfvuil frequenter opgehaald, het skatepark (2006) en de speeltuin werden vernieuwd (2009),...

Uit een recent Advies Ruimtelijke Veiligheid uit 2019 (zie bijlage 6) blijkt dat het park overdag door verschillende gebruikersgroepen (in leeftijd, van diverse gemeenschappen,...) wordt gebruikt zonder dat hier grote conflicten zijn. Na valavond en 's nachts treedt er nog ongewenst gebruik op (gay cruising, druggebruik). Echter blijkt uit de gegevens van de politie dat er ondanks het onveiligheidsgevoel 's avonds en 's nachts weinig criminaliteit wordt vastgesteld. Er wordt ook vastgesteld dat verschillende zones met aanplanting oneigenlijk gebruikt worden (bovenop de heuvel, in de dichtere rand van het park,..., zie kwetsbare plekken in het advies ruimtelijke veiligheid) wat zorgt voor aantasting van de groenstructuur. Het park mist een duidelijk onderscheid in beeldtaal (hekwerk, afboordingen,...) om een onderscheid te kunnen maken over wat gebruiksgroen is en wat kijkgroen.

Infobord voor oproep buurt, 2008-2009

Stad zoekt ontwerper voor masterplan Stadspark

In 2008 nam het stadsbestuur het initiatief om samen met de Vlaams Bouwmeester een ontwerper te zoeken die een ambitieuze visie moest ontwikkelen en vertalen naar een parkontwerp. Dit ontwerp moest een antwoord bieden op de gewijzigde behoefte aan gebruik van de openbare groene ruimte in een erg dicht bebouwd stedelijk gebied. Voor de opmaak van een projectdefinitie werd een intensief participatietraject (2008-2010) met de buurt (focusgroepen, babbelbox, infomarkt in het park,...) opgezet, waaruit heel wat commotie over de opdracht ontstond. Zowel de waterproblematiek als de erkenning van de erfgoedwaarde werden tijdens dit participatietraject op de agenda gezet. De oproep voor de ontwerpopdracht werd stopgezet en er werden stappen gezet om de historische waarde te bestendigen, met als bekroning het statuut van beschermd monument in 2010. In deze periode organiseerden buurtbewoners zich in de buurtcomité Stadspark en De Waterzaak. Ze bestaan anno 2020 nog steeds.

Water

De Stadsparkvijver is een belangrijk erfgoedelement in het park. De vijver is ontworpen vanuit de gracht van het oorspronkelijke lunet Herentals. De slingerende vijver met glooiende oevers beslaat een aanzienlijke oppervlakte van het park en vormt het onderwerp in veel van de doorkijkjes en doorzichten. Dit zorgt voor een grote erfgoedwaarde. Tevens is het wateroppervlak ook een leefgebied voor watervogels en is ze van groot belang voor de belevingswaarde in het park (zie Erfgoedbeheerplan p. 43-45).

Met het wegvallen van de voornaamste bron in de jaren '60 en de opkomende klimaatproblemen (lage grondwaterstand) zijn de gevolgen zichtbaar aan de waterstand van de vijver. Ze zijn symptomatisch voor de waterhuishouding van het gehele park.

De afgelopen jaren stond het grondwater in bijna heel Vlaanderen lager dan gemiddeld. Dit heeft te maken met lange droogteperiodes en warmere temperaturen. In combinatie met de grondbemalingen en de geringe waterinfiltratie in de

binnenstad geeft de Stadsparkvijver een duidelijk beeld over de situatie van het grondwater in de stad.

De stad volgt het waterpeil en de inrichting van de vijver (afkalving van oevers, herstellen van beschoeiing,...) nauwgezet op en heeft de laatste jaren de algemene waterproblematiek in de stad onder de aandacht gebracht en verder bestudeerd met het oog op concrete maatregelen.

In september 2019 keurde het College van Burgemeester en Schepenen het **Waterplan Stad Antwerpen** goed. Dit plan heeft als doel te anticiperen op toekomstige regenval en periodes van droogte. Dit plan wil water opnieuw een plek geven in de stad en het waterbewustzijn in Antwerpen verhogen. Het gaat er niet alleen om overstromingen te voorkomen. Water maakt de stad ook mooier, aangenamer en koeler in de zomer. Het plan toont in de overstromingskaart aan dat de Stadsparkvijver een belangrijke rol kan spelen voor de wijk rond het Stadspark. In de toekomst kan het een nog grotere betekenis krijgen als bufferende functie om wateroverlast in de omliggende straten te vangen.

Het is belangrijk om water zo lokaal mogelijk op te vangen op wijk- en straatniveau. Dit gaat soms over kleine ingrepen die een groot effect kunnen hebben. District en stad zetten reeds in om in het openbaar domein **kortetermijnoplossingen** uit te voeren. Het onthardingsproject Quinten Matsijslei verwijdert de asfaltlaag van parkeerplaatsen en richt ze in met waterdoorlatende materialen.

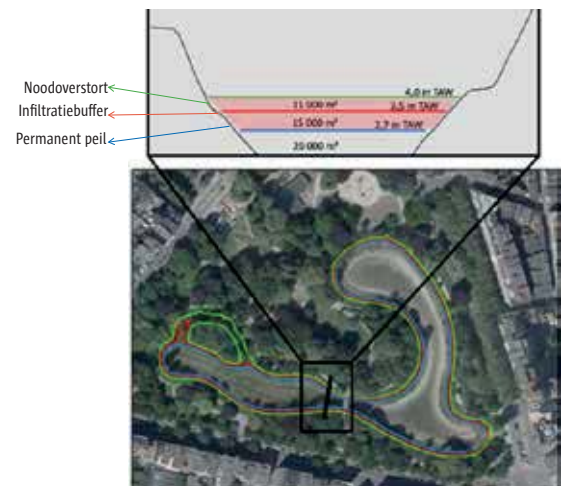
Om de visie en de voorgestelde maatregelen uit het Waterplan verder uit te rollen, worden er concrete **Wijkwaterplannen** per wijk opgemaakt, zoals voor de omgeving van het Stadspark. Hierbij wordt de centrale vraag gesteld hoe het regenwater

Water op straat-kaart (T20 2050) volgens goedgekeurd Waterplan (CBS, 20.09.2019)

Een droge vijver tijdens zomer 2015 (<http://www.indymedia.be/>)

Mogelijk een continu waterpeil na afdichting, indien er geen bijkomende toevoer van water beschikbaar is (technische conceptstudie Stadsparkvijver)

opnieuw gebruikt, gebufferd of geïnfiltreerd kan worden in de bodem. De wijk wordt in beeld gebracht en concrete inrichtingen op lokaal niveau (per straat) worden voorgesteld. Deze maatregelen worden opgenomen of kunnen leiden tot een latere heraanleg van straten op langere termijn.

In 2018 werd in opdracht van de stad en Waterlink een **Technische Conceptstudie Stadsparkvijver** uitgewerkt om beter inzicht te krijgen in de concrete problematiek en mogelijke oplossingen voor de Stadsparkvijver. De studie is adviserend en niet bindend. De studie beantwoordde 2 onderzoeksvragen:

1. Hoe kan de Stadsparkvijver ingericht worden, rekening houdend met een kwalitatief herstel van het historische karakter, een constante waterspiegel en een voldoende opvang van regenwater voor waterbuffering en infiltratie?

Met de bestaande toevoer van grond- en regenwater richting de vijver kan een permanent waterpeil enkel gerealiseerd worden door gedeeltelijke afdichting van de vijver. Extra bronnen zullen voor meer toevoer van water zorgen waardoor de noodzaak en vormgeving van een afdichting verder onderzocht moet worden. (de stad zet hierop in). Bij de herinrichting van de vijver moet rekening gehouden worden dat er voldoende ruimte blijft voor waterbuffering en de doorsijpeling van het regenwater naar de ondergrond.

2. Welke bronnen zijn geschikt om kwalitatief water naar de vijver te brengen en zijn bovendien duurzaam, kostenbewust en realiseerbaar op relatief korte termijn?

Onderzochte bronnen: opgepompt grondwater van Den Bell of andere, water van het Kempisch Dok, het Schijn of RWZI Deurne, ruien ingericht als hemelwaterput, hemelwater van de omliggende wijken, eenmalige vulling van de vijver met bv. water uit het Albertkanaal, gezuiverd afvalwater of leidingwater.

Het onderzoeksbureau stelt dat het water van Den Bell en het regenwater uit de buurt (straten en daken) de meest interessante bronnen zijn om de vijver mee te vullen.

Erfgoed en beheer

Na de bescherming van het Stadspark als monument (ministrieel besluit van 21 mei 2010) nam de groendienst van de stad Antwerpen in 2014 het initiatief om een Landschapsbeheerplan op te maken. Dit naar analogie met de toenmalige regelgeving voor beschermde landschappen. Het Landschapsbeheerplan heeft als doelstelling om het park in stand te houden en te herstellen naar zijn oorspronkelijke aanleg. Daarnaast schept het plan ook een kader om om te gaan met nieuwe ontwikkelingen. Het plan kwam tot stand in nauw overleg met het Agentschap Onroerend Erfgoed Vlaanderen, de dienst Stadsbeheer (groenbeheer) en een participatietraject met de buurt werd opgenomen. Dit Landschapsbeheerplan werd door het College van Burgemeester en Schepenen goedgekeurd op 21 maart 2014.

Het nieuwe onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 omvatte oorspronkelijk de verplichting om over een beheersplan te beschikken wilde men in aanmerking komen voor erfgoedpremies. Alhoewel deze verplichting ondertussen opnieuw uit het onroerenderfgoeddecreet geschrapt werd, besloot de stad om het Landschapsbeheerplan te vervolledigen tot een Erfgoedbeheerplan. Voor het Stadspark werd het Landschapsbeheerplan geïncorporeerd in een Erfgoedbeheerplan. Het Erfgoedbeheerplan kwam tot stand na overleg met dezelfde betrokkenen als bij de opmaak van het Landschapsbeheerplan. En werd door de administratuer-generaal van het agentschap Onroerend Erfgoed goedgekeurd op 24 augustus 2018.

Het Erfgoedbeheerplan beschrijft de erfgoedwaarde van het Stadspark als geheel evenals elk van de samenstellende erfgoedelementen (de vijver, hangbrug, talrijke standbeelden, rotsen,...). Het geeft aan hoe het park en de erfgoedelementen in stand gehouden kunnen worden en omschrijft concrete maatregelen (in het bijzonder groenonderhoud) voor planmatig herstel tot 2040. Bijkomend geeft het Erfgoedbeheerplan een oplijsting van ontwerpgegevens en suggesties voor verdere ontwikkeling. Deze ontwerpgegevens gaan daarom niet uit van een reconstructie van het park, maar dienen wel in de geest van Keilig de sfeer en stijl van het park verder te zetten. De omgeving is echter veranderd: het park ligt niet meer aan de rand van de stad, maar er middenin, in hoog stedelijk gebied. Hierdoor wordt het park intensiever gebruikt en bovendien heeft de bezoeker andere noden.

1.2.5. Herwaardering van het Stadspark *vanaf 2019 - ...*

De historiek geeft aan dat het park een dynamische plek is, onderhevig aan verschillende invloeden en daardoor ook continu in verandering is. Bijkomend heeft de stadsontwikkeling en -uitbreiding ervoor gezorgd dat nieuwe functies in het park komen en het groeiende aantal parkbezoekers het park op een andere manier gebruiken. Waar het vroeger een plek was om te flaneren en te wandelen, wordt er nu ook gesport, gefietst, geskatet,... Terwijl zijn er heel wat kenmerken van de landschapsstijl bewaard gebleven. De historische, artistieke, wetenschappelijke en cultuurhistorische waarde zijn in het beschermingsstatuut bekrachtigd. Reeds sinds de goedkeuring van het Landschapsbeheerplan worden de beschreven maatregelen nauwkeurig door Stadsbeheer (groendienst) uitgevoerd, bijgesteld en opgevolgd in nauw overleg met het Agentschap Onroerend Erfgoed.

Het Erfgoedbeheerplan is reeds een belangrijk document voor het herstel van het park. Echter ligt er zowel vanuit het Erfgoedbeheerplan, als vanuit de problematieken rond de vijver en vanuit de noden van de hedendaagse parkbezoekers een complexere opgave.

De waterproblematiek van de vijver maakt dat het Stadspark van bij het begin van de bestuursperiode 2020-2024 een prioriteit is, zowel bij het districts- als stadsbestuur en dat er bijkomende middelen worden vrijgemaakt om de punten van het Erfgoedbeheerplan zichtbaar te maken in het park, structurele oplossingen voor de waterhuishouding uit te werken en uit te voeren en ook de nog in te vullen ontwerpogaven uit te werken.

Om dit te realiseren worden de krachten verenigd in een geïntegreerde aanpak zowel binnen de administratie als met een intensief participatietraject met de buurt. Enkel door alle disciplines op vlak van groenonderhoud, erfgoed, publiek domein, ... op elkaar af te stemmen, kan de herwaardering van het Stadspark ook zichtbaar worden op het terrein zelf.

©lucid, november 2019

2. INTEGRALE AANPAK

2.1. Aanleiding en ambitie

Stad en districtsbestuur zetten deze bestuursperiode in op de herwaardering van het Stadspark, met volgende ambitie:

“Het Stadspark is een uniek gebied in het hart van de stad Antwerpen. De ambitie van het districts- en stadsbestuur is om het Stadspark terug op te waarderen naar zijn waardevolle, oorspronkelijke landschapsstijl en in te spelen op de hedendaagse, maatschappelijke noden, zodat de buurtbewoner, de parkbezoeker en de Antwerpenaren terug trots zijn op dit unieke stukje Antwerpen.”

De herwaardering van het Stadspark vraagt een doordachte, geïntegreerde aanpak en continue afstemming en opvolging van alle werken, gebeurtenissen, studies en inzichten in en rond het Stadspark. Deze ambitie wordt vertaald in een geïntegreerde, doordachte aanpak die inzet op vier pijlers.

2.2. Aanpak

De continuïteit van het parkonderhoud (1) en de verdere uitvoering van het Erfgoedbeheerplan moet gegarandeerd blijven. Er wordt een Herwaarderingsplan (2) opgemaakt voor het hele park zodat er een integraal ontwerp en gefaseerde uitvoering is voor de nog voorliggende ontwerpogaven uit het Erfgoedbeheerplan en de hedendaagse noden. Verschillende opgaven voor het Stadspark worden beïnvloed vanuit de omgeving van het Stadspark, met name de waterhuishouding (3) en de veilige bereikbaarheid en toegankelijkheid van het park voor kinderen. De werken en plannen binnen de bredere wijk worden ook opgenomen binnen de volledige herwaarderingsaanpak. Bijkomend zetten district en stad in op een eenduidige communicatie over alle facetten in het park en op een hoge betrokkenheid van de verschillende partners en diensten. Hiervoor wordt een communicatie- en participatiestrategie (4) uitgezet.

2.2.1. Continu parkonderhoud

Het Stadspark is steeds in beweging, het gras groeit, bomen verliezen takken, heesters moeten gesnoeid worden, bladafval wordt geruimd, graspercelen worden volledig heraangelegd om terug kwalitatief te zijn,... . De betreffende diensten blijven het parkonderhoud opnemen. Dit wil zeggen dat het dagelijks groenbeheer zoals voorzien in het Erfgoedbeheerplan verder wordt toegepast in het park en dat ook noodzakelijke maatregelen (bv. het herstellen van de verlichting) in functie van veiligheid zo snel mogelijk worden aangepakt.

Volgende elementen maken deel uit van het continue parkonderhoud:

- verdere uitvoering en opvolging van het dagelijks groenbeheer (snoeien, maaibeheer, opruimen van bladval,...) beschreven in de maatregelen uit het Erfgoedbeheerplan om het park net te houden (Bedrijfseenheid Stadsbeheer);
- verdere uitvoering en opvolging van ingrepen in de groenstructuur (verkleinen van plantvakken, aanplanten van bloembollen, kroondunning,...) beschreven in de maatregelen uit het Erfgoedbeheerplan om het park te herstellen naar zijn oorspronkelijke landschapsontwerp (Bedrijfseenheid Stadsbeheer);
- plaatselijk herstellen van paden, hekwerk, meubilair, ... zoals beschreven in de maatregelen van het Erfgoedbeheerplan en in functie van de netheid en uitstraling van het park (Bedrijfseenheid Stadsbeheer);
- opvolging van de netheid van het park (ledigen afvalbakken, sluikstorten, zwerfvuil,...). In 2019 werden de afvalbakken in het park verplaatst omdat het ledigen zeer tijdsintensief was en de frequentie laag lag. Er werden 11 big belly's (met een groter volume) en 6 standaardafvalbakken in de skatezone en aan de rand voorzien. (Bedrijfseenheid Stadsbeheer);
- maatregelen rond het onveiligheidsgevoel dat er is bij parkbezoekers (Bedrijfseenheid Maatschappelijke Veiligheid);
- aanpakken van noodzakelijke maatregelen die geen onderdeel uitmaken van de opgaven in het Herwaarderingsplan. Bv. restauratie van de Keiligbrug, herstellen van de openbare verlichting zone Café Capital in februari 2020, restauratie van standbeelden (zie bijlage 5);
- ...

Februari 2020, vernieuwing van de kabels voor de openbare verlichting (Fluvius)

In het Stadspark staan momenteel 11 Big belly's (rode stip) en 6 gewone afvalbakken (roze stippen)

2.2.2. Herwaarderingsplan voor het Stadspark

Het district en de stad willen de voorliggende uitdagingen (ontwerpopgaven) voor het park op een geïntegreerde wijze aanpakken door de opmaak van één integraal ontwerp, het Herwaarderingsplan genaamd. Het plan is het instrument om ontwerpkeuzes te maken binnen de stijl en sfeer van het park én dat bijkomend ook voldoet aan de verwachtingen van de huidige parkbezoekers en uitdagingen binnen een hedendaagse stedelijke context (waaronder de klimaatverandering). Daarenboven is het Herwaarderingsplan het instrument om de uitvoering op een gefaseerde en haalbare wijze aan te pakken om de hinder in het park te beperken en af te stemmen met acties uit het continue parkonderhoud. Bij de gefaseerde uitvoering stellen district en stad dat de herinrichting van de vijver en de vernieuwing van de speeltuin als prioritaire deelprojecten moeten worden uitgevoerd. Een extern, multidisciplinair ontwerpteam maakt het Herwaarderingsplan op en volgt de uitvoering op. De ontwerpopgaven worden onderverdeeld in 3 grote uitdagingen, die worden uitgediept in hoofdstuk 3.

Een big belly aan de speeltuin

2.2.3. Plannen en werken in omgeving Stadspark

Ook buiten het projectgebied van het Stadspark zijn district en stad bezig met plannen en werken. Deze hebben ook invloed op de verdere ontwikkeling van het Stadspark. Daarom besluiten district en stad om enerzijds deze acties en voortgang ook op te nemen in de communicatiestrategie en anderzijds om ook de nodige afstemming te voorzien tussen de diensten en partners van de verschillende opdrachten. In de indicatieve timing (hoofdstuk 4.1.1.) wordt de afstemming verder toegelicht.

In het bijzonder gaat dit over de volgende, vandaag gekende plannen en werken:

Speelweefselplan

Het uitgangspunt van het speelruimtebeleid van de stad is om meer en kwaliteitsvolle (speel)ruimte te creëren voor kinderen en jongeren in de stad. In de eerste plaats wordt ingezet op de publieke ruimte: straten, pleinen, speelterreinen, sport/skateterreinen moeten allen bereikbaar, toegankelijk, beleefbaar en bespeelbaar worden.

Uit bevestigingen blijkt dat kinderen en jongeren het moeilijk hebben om zich vrijuit te verplaatsen, te spelen en te sporten in hun woonomgeving. Dit omdat er enerzijds een gebrek is aan geschikte plekken in hun buurt. Anderzijds omdat kinderen en jongeren er niet zelfstandig naartoe kunnen/mogen gaan. De jeugddienst erkent deze signalen en vindt het belangrijk dat er meer en meer gewerkt wordt in de richting van een speelruimtwefsel. Dit concept vertrekt vanuit knooppunten: de plekken waar kinderen en jongeren elkaar ontmoeten, zoals school, speelterrein, jeugdvereniging en sportclub. Tussen de knooppunten bevinden zich de school- en speelroutes die kinderen en jongeren gebruiken. Zij gebruiken daarbij liefst brede voetpaden, veilige fietspaden en wegen met elementen die ze leuk vinden.

Het district Antwerpen laat een onderzoek uitvoeren over het speelruimtwefsel in de wijk Stadspark, met als einddoel een sterk visueel ondersteund onderzoeksrapport waar zij praktisch mee aan de slag gaan.

Een extern team zal deze opdracht uitvoeren. Er zal een afstemming gebeuren met de opmaak van het Herwaarderingsplan om aanbevelingen uit te wisselen. Anderzijds kan het inspraaktraject dat onderdeel is van het speelweefselplan ook inzichten geven voor het ontwerp van het Herwaarderingsplan.

Waterhuishouding

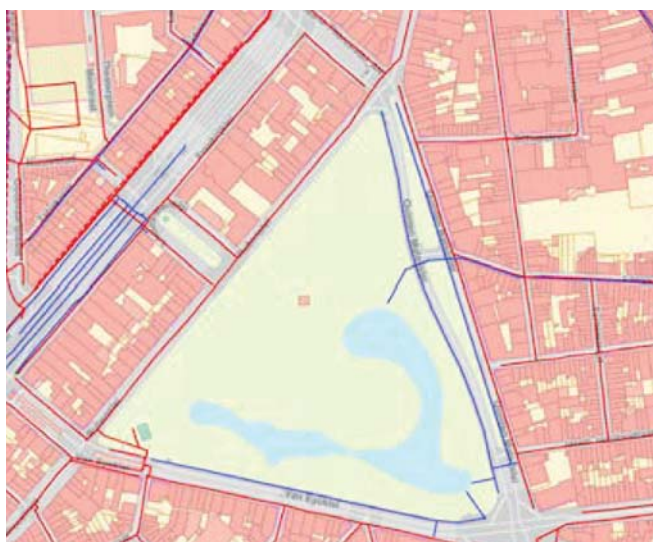
De herinrichting van de vijver is een belangrijke ontwerpogave in het Herwaarderingsplan en wordt ook als prioritair deelproject uitgevoerd. Echter is de herinrichting ook afhankelijk van de toevoer van water in de vijver. Vandaag wordt de vijver enkel gevoed door grond- en regenwater dat plaatselijk valt en de afkoppeling van enkele omliggende straten richting de vijver. In bijna heel Vlaanderen is gekend, dat het grondwater daalt bij langere droogteperiode. Dit is ook zichtbaar in de Stadsparkvijver dat door een samenloop met naburige grondbemalingen tot droogte van de vijver kan leiden.

De stad zet in op concrete maatregelen om het grondwaterstand in heel Antwerpen te verbeteren en water naar de bodem te brengen. Voor de Stadsparkvijver gaat dit over:

- Maatregelen op korte termijn:
 - onthardingsprojecten in de omgeving: bv. in de Quinten Matsijle worden parkeerplaatsen heraangelegd met waterdoorlatende materialisatie om het regenwater naar de ondergrond te brengen.
 - opvolging van bemalingen in de buurt. Voor grote (vergunningsplichtige) bemalingen in de buurt van het Stadspark wordt er maximaal op toegezien dat het opgepompte grondwater opnieuw wordt geïnfiltreerd in de bodem of de vijver. Van voorjaar 2019 tot februari 2020 zorgde een werf uit de Belgiëlei voor een retourbemaling en bracht water richting de vijver.
- Maatregelen op lange termijn:
 - Er wordt een Wijkwaterplan voor de ruimere omgeving van het Stadspark opgemaakt. Dit plan heeft als doel om het regenwater dat in de wijk valt beter op te vangen en in plaats van naar de riolering te sturen, naar het Stadspark te brengen. Het omvat zowel het onderzoek als een set van concrete aanbevelingen om deze infiltratie mogelijk te maken. Vervolgens worden ze stelselmatig uitgerold bij de heraanleg van straten in de omgeving.
 - bij de herinrichting van omliggende straten (in afwachting van een wijkwaterplan) wordt het regenwater richting de stadsparkvijver geleid in plaats van in de riolering (bv. heraanleg Quellinstraat, uitvoering gepland in 2021)

- een uitvoeringsstudie is opgestart om de permanente bemaling van Den Bell te verbinden met de vijver van het Stadspark. Deze verbinding zal in de bestaande riolering gemaakt worden om de bovengrondse mobiliteit en toegankelijkheid niet te verstoren.

Het ontwerpteam van het Herwaarderingsplan zal de nodige deskundigheid met betrekking tot hydrologie aan de dag moeten leggen om een antwoord te bieden op een kwalitatieve herinrichting van de Stadsparkvijver waarbij afstemming met bovenstaande maatregelen en de technische kennis van de toevoer van het water wordt bestudeerd en met de ruimtelijke ontwerppogave wordt afgestemd.

De riolering van enkele straten zijn reeds aangesloten op de Stadsparkvijver (Waterlink)

Verbinding tussen Den Bell en de Stadsparkvijver (Arcadis, 2018)

2.2.4. Eenduidige communicatie en participatiestrategie

Aangezien er enerzijds een hoge betrokkenheid is, en heel wat mensen het Stadspark een warm hart toedragen, en anderzijds heel wat complexiteiten voor ons liggen om de herwaardering van het Stadspark te doen slagen, wordt er een eenduidige communicatie- en participatiestrategie opgezet. Hierbij staat centraal dat er één boodschap is over alle acties die in het Stadspark plaatsvinden, zowel vanuit het district als de stad. Beide besturen zetten in op een geïntegreerd en samenhangend verhaal. Hierbij is het de bedoeling om duidelijk te informeren, op zoek te gaan naar actieve partners en via participatie ook te weten wat er reilt en zeilt in het park en de omgeving.

In hoofdstuk 5 wordt hier dieper op ingegaan.

©Lucid, november 2019

3. HERWAARDERINGSPLAN

3.1. Doelstelling

Het Stadspark moet terug de uitstraling krijgen van weleer waarbij de beleving en het gebruik van het park behouden en versterkt worden met respect en herstel van het historische kader. Door het waardevolle, aanwezige groen en de zorgvuldige uitwerking van de kenmerken in de 19de eeuwse landschapsstijl, is het noodzakelijk om met een grote omzichtigheid de voorliggende ontwerpogaven te benaderen. De opgaven zijn tot stand gekomen uit de noden die vandaag in de buurt leven en die ook geuit werden aan het district en tijdens de dialoogavond van 4 februari 2020 (verslag zie bijlage 7). Deze complexe opgaven vragen een integraal plan, het Herwaarderingsplan genaamd, waarbij het Stadspark in zijn geheel wordt bekeken. Er worden 3 grote uitdagingen omschreven, namelijk:

- Uitdaging 1: Ontwerpopgaven uit het Erfgoedbeheerplan
- Uitdaging 2: Hedendaagse noden
- Uitdaging 3: Klimaatrobuust park met vijver

Het Herwaarderingsplan wordt opgemaakt door een extern ontwerpteam. Zij maken enerzijds een integraal ontwerp op voor heel het park om opnieuw een unieke, aangename plek in Antwerpen te worden. Het Erfgoedbeheerplan dient hiervoor als een richtinggevend kader. Tijdens het ontwerpproces zullen de ontwerpkeuzes afgewogen worden binnen de gehele opgaven voor het Stadspark waarbij de inpassing in sfeer en stijl van het historische kader belangrijk zijn. Het ontwerp wordt opgemaakt in nauw overleg met de betrokkenen (zie 4.2. Organisatiestructuur en besluitvorming) en in het bijzonder met het Agentschap Onroerend Erfgoed Vlaanderen omwille van het beschermd statuut van beschermd monument. Anderzijds wordt het extern ontwerpteam belast met de gefaseerde uitvoering aan de hand van deelprojecten, waarbij prioritair de vernieuwing van de speeltuin en de herinrichting van de vijver dienen te worden opgenomen (zie 4.1. Timing en fasering).

3.2. 3 uitdagingen

3.2.1. Uitdaging 1: Ontwerppogaven uit het Erfgoedbeheerplan

In het Erfgoedbeheerplan wordt in hoofdstuk 6.3. **Opgaven en suggesties voor verdere ontwikkeling** voor specifieke deelgebieden een ontwerppogave geformuleerd die binnen de opmaak van het Herwaarderingsplan op een integrale wijze moet worden afgewogen en opgenomen. Deze deelgebieden zijn doorheen de tijd sterk veranderd door de gewijzigde stedelijke context en het gebruik en kunnen niet alleen via regulier beheer worden hersteld. Het deelgebied 'bouwperceel' is reeds uitgevoerd. Naast de specifieke deelgebieden, liggen er ook opgaven die betrekking hebben op heel het Stadspark. Het Erfgoedbeheerplan dient als kader voor de uitwerking van deze uitdaging. Deze opgaven worden ook afgestemd met de twee overige uitdagingen die verzoend moeten worden binnen de opdracht van het Herwaarderingsplan.

In aanvulling op het Erfgoedbeheerplan enkele verduidelijkingen die moeten opgenomen worden bij de opmaak van het Herwaarderingsplan.

Deelgebieden

Eiland en vijver (4): Bijkomend wordt hier dieper ingegaan op de uitdaging voor de vijver bij uitdaging 3: Klimaatrobuust park en vijver.

Quinten Matsijslei (5): binnen de opdracht van het Herwaarderingsplan zal het ontwerpteam een visie op lange termijn geven die geïntegreerd is in het park en de ontwerppogaven uit het Erfgoedbeheerplan onderzoekt. Echter zijn er op korte termijn geen middelen voorzien voor een grondige aanpak voor de lei, maar zijn noodzakelijke verbeteringswerken binnen de bestaande functie en circulatie wel aan de orde. Daarom zal het ontwerpteam verbeteringswerken voorstellen die de Quinten Matsijslei aangenamer en veiliger maken, volgende zaken maken hier onderdeel van uit (niet limitatief): verbetering van de verlichting, aansluiting op het omliggende stratenet in functie van toegankelijkheid van het park, voet- en fietspad verbeteren,... .

Opgaven voor heel het park

Bredere opgaven voor heel het Stadspark, zoals beschreven in het Erfgoedbeheerplan zijn: waterbeleving, verlichtingsplan voor heel het park en herziening van het parkmeubilair.

Aanduidingen van de ontwerppogaven opgenomen in het Erfgoedbeheerplan

3.2.2. Uitdaging 2: Hedendaagse noden

Aanduiding zone van de speeltuin die vernieuwd moet worden in oranje

De uitdaging bestaat uit een oplistings van verschillende noden die geïntegreerd dienen te worden in het Herwaarderingsplan. Ook hierbij is het belangrijk de volledige scope op te nemen met daarbij de andere twee uitdagingen. Ter aanvulling bij deze beschrijvingen, worden ook het Advies Ruimtelijke Veiligheid (zie bijlage 6) en het verslag van de dialoogavond op 4 februari 2020 (bijlage 7) geraadpleegd.

Speelterrein

Het verouderde speelterrein (laatste vernieuwing dateert van 2009) heeft nood aan vernieuwing. Het klimnet (recent vervangen) en de skatezone behoren niet tot de zone voor vernieuwing. Voor het ontwerp wordt rekening gehouden met volgende vragen:

- De speelzone wordt doorsneden door de verbindingsweg in kasseien. Hierdoor is er een conflict tussen spelende kinderen en doorgaande fietsbewegingen en andere mobiliteit op de verbindingsweg. Hoe kan deze situatie verbeterd worden?
- Er wordt een betere aansluiting voorzien tussen het speelterrein en het terras van Grand Café Capital. Er wordt rekening gehouden met de bescherming van de bomen, zodat de wortelzones geen hinder ondervinden van betreding.
- De sfeer en uitstraling van het nieuwe speelterrein worden bepaald zodat het speelterrein past in de stijl, structuur en sfeer van het historische park. Het Herwaarderingsplan bepaalt de grenzen, locatie van bijkomende beplanting en de soort beplanting, materialisatie, ondergrond van het speelterrein, ... In de eerste fase, de conceptfase, van het Herwaarderingsplan zal het ontwerpteam deze opgave bekijken. Hierna volgt een afzonderlijke design&build opdracht voor een ander team die de verdere uitwerking en de uitvoering op zich neemt.
- Voor de ruimere omgeving van het Stadspark wordt een speelweefselplan opgemaakt. Hierbij hoort ook een intensief participatietraject met kinderen (scholen, jeugdverenigingen,...) en jeugd. Het speelweefselplan resulteert in beleidsaanbevelingen. De opmaak van het speelweefselplan is een afzonderlijke opdracht en behoort niet tot de opdracht van het Herwaarderingsplan. De beleidsaanbevelingen uit het speelweefselplan die invloed hebben op het projectgebied van de opdracht voor het Stadspark worden verder onderzocht in het ontwerp van het speelterrein. De nodige afstemming tussen de teams moet gebeuren.

Lichtplan

De bestaande verlichting is verouderd en heeft een slechte lichtkwaliteit. Er staan verschillende typen armaturen in het park waardoor er geen uniformiteit is en een verloederde indruk ontstaat. Bijkomend is de locatie van de bestaande verlichtingspalen niet optimaal binnen de (groen)structuur van het park. De kabels moeten vernieuwd worden en er is nood aan nieuwe, duurzame verlichtingstechnieken (ledverlichting). Binnen het Herwaarderingsplan wordt een lichtplan voor het hele park opgemaakt, inclusief de omliggende leien en de zone van de Louiza-Marialei van gevel tot gevel. Het lichtplan schenkt aandacht aan:

- Lichttechniek en duurzaamheid: Binnen de opdracht van het Herwaarderingsplan wordt een lichtontwerp opgemaakt dat het Stadspark voorziet van betere (gerichtere), duurzame lichtkwaliteit (led) en -intensiteit afgestemd op het gewenste gebruik van zones (doorgaande routes, intensieve gebruikszones, lichtluwe plekken, ...).
- Vormgeving: het lichtplan omvat een typologie van palen en armaturen dat afgestemd is op de standaardisatie van Stad Antwerpen, het overige parkmeubilair en dit in functie van beeld, onderhoud en beheer.
- Het lichtplan wordt afgestemd op de sfeer en functie van het park en de beleving voor de parkgebruikers. Verschillende lagen van verlichting, namelijk verlichting op doorgaande routes, accenten verlichten,... worden bekeken en voorgesteld.
- Het ontwerpteam maakt een definitief lichtplan op dat door de netbeheerder Fluvius gerealiseerd kan worden. Het omvat de locatie van de bekabeling en palen, de vormgeving van de palen en armaturen, de nodige technische details, ...
- Het lichtplan volgt de principes uit het Lichtplan van de stad Antwerpen (zie bijlage 1) en wordt afgestemd met de verschillende betrokkenen van de opdrachtgever en met de netbeheerder Fluvius.

Evenementenplan

Vandaag worden er in het park diverse evenementen georganiseerd: kleinschaligere evenementen (bv. rommelmarkt en picknick), grootschaligere herdenkingsevenementen of evenementen die doorheen het park gaan en de paden gebruiken (bv. 10 miles en Antwerp Urban Trail). 'Feest in het Stadspark' is één grootschalig evenement dat jaarlijks begin juli in het park doorgaat en 6500 bezoekers verspreid over enkele dagen (editie 2019) naar het Stadspark brengt. Bij het organiseren van evenementen is het belangrijk dat de gemaakte afspraken (zoning en richtlijnen) worden nageleefd, zodat het bestaande groen (gras, bomen, wortelzones van bomen,...) in stand gehouden wordt. Bijlage 4 geeft de huidige afspraken weer voor evenementen in het park. Deze afspraken hebben nood aan herziening. Binnen het kader van het Herwaarderingsplan worden de evenementenzoneringen en de bijhorende richtlijnen verder afgestemd en formeel goedgekeurd door het stad- en districtsbestuur. Het evenementenplan neemt volgende zaken in acht:

- De opdrachtgevers willen bestendigen dat kleinere evenementen steeds een plaats moeten kunnen hebben in het Stadspark mits de nodige afspraken, aangezien zij slechts een beperkte belasting leggen op het groen van het park.
- Bijkomend bestendigen de opdrachtgevers dat grootschalige evenementen zeer beperkt mogelijk moeten zijn binnen daarvoor gemaakte afspraken.
- De draagkracht wordt afgewogen in functie van een leefbaar Stadspark en met respect voor het aanwezige groen (bomen en hun wortelzones, graszones,...), dit wil zeggen de grootte van evenementen, frequentie, locaties in het park en de nodige afspraken (rijplaten, maximale belastingen,...).
- Bij de herinrichting van het plein voor het oorlogsmonument en de inkomzone Rubenslei worden de nodige nutsvoorzieningen voor evenementen opgenomen (evenementenkast en eventueel wateraansluiting), zodat storende stroomgroepen in de toekomst niet meer nodig zijn.
- Het evenementenplan wordt afgestemd met de betrokken stads- en districtsdiens ten en wordt ter goedkeuring voorgelegd aan districts- en stadsbestuur en het Agentschap Onroerend Erfgoed Vlaanderen.

Publieksontsluiting

Het doel is om enerzijds de informatie (historiek, botanische elementen, standbeelden,...) die het park rijk is uit te dragen naar de parkbezoekers en anderzijds om de bezoeker met bewegwijzering ook wegwijs te maken in het park. Een opgave voor het ontwerpteam is om te bekijken welke informatie kan gegeven worden en hoe de informatie wordt meegegeven: via informatiedragers, via digitale kanalen (app, QR-code,...),.... De vormgeving van de informatiedragers en bewegwijzering worden in functie van beheer en onderhoud afgestemd op de straatmeubilaris van de Stad Antwerpen in nauw overleg met de desbetreffende diensten. Het ontwerpteam geeft de zorgvuldig gekozen locatie van de informatiedragers aan waar bij rekening gehouden wordt met de zichtbaarheid en leesbaarheid en de positie ten opzichte van het aanwezige groen.

De bedrijfseenheid Ondernemen en Stadsmarketing is bezig met een nieuwe huisstijl voor infoborden en zuilen in de parken in de verschillende districten. Het ontwerpteam zal deze huisstijl integreren bij de publieksontsluiting. Dit gebeurt in afstemming met de betrokken diensten.

Standbeelden en gedenktekens

Het Erfgoedbeheerplan heeft de richtlijnen vastgelegd voor de standbeelden in het park. Kunst in de Stad - Middelheimmuseum (beheerder van de beelden) heeft recentelijk nog toevoegingen en wijzigingen op deze inventaris opgenomen (zie bijlage 5). Het ontwerpteam kijkt in afstemming met de betrokken dienst de herlocatie en toevoeging van enkele beelden in het Stadspark. Bijkomend is afstemming nodig voor de grondige restauratie van beelden in het park, hierbij denkend aan bijvoorbeeld de restauratie van de sokkel van het monument van de gesneuvelden. Dit kan mogelijk mee opgenomen worden bij de heraanleg van dit deelgebied.

Afboordingen en afsluitingen

Vandaag worden in het park verschillende soorten hekwerken en afboordingen voor plantvakken ter bescherming van plantvakken en bomen toegepast (liggende boomstammen, kastanje houten afsluitingen, draadpanelen,...). Dit zorgt voor een allegaartje van elementen en een verrommeling. De voorliggende ontwerpogave heeft tot doel om een uniforme beeldkwaliteit voor afsluitingen en afboordingen te voorzien, die bovendien aangepast is aan specifieke locaties zodat een gewenst gebruik wordt gestimuleerd. In het bijzonder betreft dit:

- de wijze waarop eventuele contouren van de plantvakken worden geaccentueerd zodat de betreding van de beplanting voorkomen wordt of zodat delen moeilijker of niet toegankelijk worden gemaakt ter bescherming van bomen en beplanting.
- de locatie en type van de afsluitingen worden zo bepaald dat ze het parkgebruik ten goede komen. In het Advies Ruimtelijke Veiligheid (bijlage 6) is een analyse opgenomen die de knelpunten in beeld brengt. Het advies stelt dat een duidelijk onderscheid tussen gebruiks- en kijkgroen wenselijk is. Mogelijk kunnen afsluitingen of afboordingen hierbij een leidraad vormen.
- de beeldkwaliteit en locatie van afsluitingen en afboordingen wordt afgestemd met de betrokken diensten. In functie van onderhoud en beheer wordt standaardmateriaal gebruikt (gepatenteerde materialen zijn niet toegelaten).

Paden

De padenstructuur in het park vormt een belangrijk onderdeel van de geest van het historische ontwerp en zorgt nog steeds voor een bijzondere beleving voor de huidige parkbezoekers. Het ontwerpteam bekijkt de volgende opgaven voor de padenstructuur:

- de profilering (randen, herstel van goten, afwatering,...) en materialisatie in functie van herstel en duurzame uitvoering;
- er wordt gestreefd naar een uniformer beeld met een toepassing van de geschikte materialen op de juiste plaatsen (bv. hellingen op de heuvel) en de aansluiting van verschillende materialen. De materialisatie voldoet tevens aan de optimale toegankelijkheid voor verschillende gebruikers (rolstoelgebruikers, kinderwagens, ...) van het park.
- op bepaalde zones (in het bijzonder aan de stelplaats van de groendienst en Grand Café Capital) worden voertuigen op ongeschikte plaatsen gestald en dit hindert de boomwortels en de beplanting. Het ontwerpteam bekijkt of bij herinrichting het oneigenlijk stallen van gemotoriseerde voertuigen kan verhinderd worden. Hierbij wordt verzekerd dat de uitvoering van de functies van de stelplaats en de bevoorrading van Café Capital door kunnen blijven gaan.

Toegankelijkheid van het park

Het ontwerp van Keilig bestaat uit dichte bosschages en beplantingsstructuren aan de randen zodat de parkbezoeker zich volledig aan de stad kan onttrekken en zich in een groene omgeving kan wanen bij het betreden van het park. Doorheen de tijd zijn de randen van het park aanzienlijk gewijzigd door uitbreiding van de omliggende leien. Bijkomend zijn in de beplantingsstructuren ook verschillende olifantenpaadjes ontstaan. De ontwerpogave in functie van de toegankelijkheid van het park houdt minimaal rekening met volgende aspecten:

- de toegangen aan de randen sluiten aan op het omliggende stratennetwerk en op nieuwe of bestaande oversteken.
- de randen worden herbekeken zodat er voldoende doorzichten zijn in functie van sociale controle.
- waar geen toegangen gewenst zijn, wordt de toegang belemmerd of onmogelijk gemaakt.
- belangrijke toegangen worden gefaciliteerd, met: infodragers, bewegwijzeringen, fietsenstallingen, afvalbakken,...
- de verkeerstechnische aanpassing en herinrichting van kruispunten en de verkeerscirculatie van de omliggende leien vormen geen onderdeel van deze opdracht.

Parkmeubilair

Het parkmeubilair over het hele park is eveneens een samenraapsel van verschillende objecten en typologieën. De voorliggende ontwerpogave is om een uniforme beeldkwaliteit te realiseren binnen het hele park, afgestemd op een

efficiënt beheer en op de correcte locaties om een aangename en wisselende parkbeleving te realiseren. Het meubilair behoort tot de straatmeubilaris van de stad Antwerpen (zie bijlage 1). De ontwerpogave houdt minimaal volgende aspecten in:

- één typologie van zitbanken wordt toegepast in het park.
- de plaatsing van de zitbanken wordt bepaald zodat er een bijzondere beleving ontstaat in het park (in de schaduw, in de zon, met zicht op bepaalde perspectieven en doorkijkjes (zonder de zichtassen en openheid te belemmeren), in een open zone, op meer besloten plekken, in groep of afzonderlijk). Aan de intensievere gebruikerszones (speelterrein, skatezone, ...) worden meer zitbanken geplaatst.
- om de verrommeling in het park tegen te gaan, worden bij voorkeur de verschillende elementen gebundeld.
- in het park worden voldoende fietsenstallingen voorzien, met een optimale spreiding. Ook hier geldt het principe om aan de intensieve gebruikerszones en aan de toegangen (meer) fietsenstallingen te voorzien.
- recentelijk (in 2019) werden de afvalbakken in het park geherpositioneerd. De afvalbakken bevinden zich sinds de zomer 2019 aan de randen van het park en aan de intensiever gebruikte zones. Er zijn 11 big belly's en 6 gewone afvalbakken geplaatst. Op deze manier is er meer volume beschikbaar voor afval en kunnen de afvalbakken efficiënter geledigd worden. Het ontwerpteam behoudt deze visie, maar herbekijkt de positie van de afvalbakken bij de deelgebieden die heringericht zullen worden.
- de locatie van de infoborden en bewegwijzering (zie publieksontsluiting) wordt afgestemd op de plaatsing en typologie van het overige parkmeubilair.

Actief park

Het Stadspark heeft van in het begin een belangrijke sociale betekenis gehad. De voormalige kiosk en de melkerij met speelterrein zorgden reeds van in het begin voor functies in het park. Het is van bij de aanleg een plaats om elkaar te ontmoeten, voor evenementen, voor rust en ontspanning. Ook bij de huidige bewoners en gebruikers zijn er vragen naar een actief park dat de sociale cohesie kan versterken. Tijdens de dialoogavond van 4 februari 2020 werden vragen gesteld naar bijkomende functies. In het verslag (zie bijlage 7) staan deze suggesties opgelijst. Het ontwerpteam bekijkt hoe het park aangevuld kan worden met functies die zorgen voor een sociaal park waar spontane, socio-culturele activiteiten kunnen plaatsvinden. Ook de integratie van een innovatief loopparcours wordt opgenomen binnen het actieve park.

Innovatie en techniek

Antwerpen heeft de ambitie om, met behulp van slimme technologie, uit te groeien tot een echte Smart City. Het ontwerpteam zal in samenwerking met de stad en IMEC bekijken welke potenties er zijn voor innovatie en technologie binnen deze opdracht. Aspecten die aan bod kunnen komen voor slimme technologie en innovatie zijn: integratie van een innovatief loopparcours, slimme verlichting, publieksontsluiting,...

Ondergrondse werken - technieken

In aanvulling op hoofdstuk 6.5. **randvoorwaarden en aandachtspunten voor het beheer** uit het Erfgoedbeheerplan worden nadrukkelijk volgende richtlijnen opgenomen bij het ontwerp en uitvoering van de deelprojecten:

- de bomen en groenstructuur hebben zeer grote waarde in het park. Ze zijn de dragers van het park en bepalen het beeld, de beleving en de sfeer in het park. Vele bomen staan sinds decennia in het park en vragen de nodige zorgvuldigheid in ontwerp en tijdens het uitvoeren van de werken. In functie hiervan moet van bij de start van het ontwerp op een zorgvuldige wijze de locatie van verschillende onderdelen bekeken worden.
- het ontwerp houdt rekening met de ondergrondse situatie van het park, in het bijzonder de wortelzones van de bomen en beplanting. Voor ondergrondse technieken (kabelwerken in functie van verlichting, funderingen voor het parkmeubilair,...) en werken wordt er omzichtig gewerkt en wordt de werkzone afgestemd met de betrokken diensten.

3.2.3. Uitdaging 3: Klimaatrobuust Stadspark met vijver

De vijver van het Stadspark heeft een dubbele rol te vervullen. Ten eerste is deze erkend als erfgoedelement omwille van de volgende kenmerken: de glooiende vorm met aanliggende slingerende paden, het eiland en het feit dat er in een vijver water staat. Daarnaast heeft het ook een sociale en esthetische waarde als rustpunt in het park en als open plek die tijdens het wandelen verschillende perspectieven en belevingen mogelijk maakt.

Ten tweede kunnen het Stadspark en de vijver ook een belangrijke rol voor de toekomst inhouden. Met 14 hectare groen en een groot wateroppervlak heeft het een grote potentie als groenblauwe long in een dicht bebouwde stad. De waterstand van de vijver is nu al een duidelijke indicator voor het grondwaterpeil van de stad

De uitdaging binnen het Herwaarderingsplan is om de betekenis en rol van de Stadsparkvijver bij een herinrichting te herdenken en hierbij een synergie te vinden tussen de erfgoedwaarde, de recreatieve functie, de ecologische en hydrologische meerwaarde van de Stadsparkvijver. Het beoogde beeld van de vijver en het bijhorende waterpeil vormen een opgave in het Herwaarderingsplan. Dit vraagt enerzijds een ruimtelijke benadering (historisch, hedendaags gebruik, recreatie, inrichting van oevers en eiland,...) en een functionele, technische benadering (ecologie, hydrologie, klimaat, technische detaillering,...).

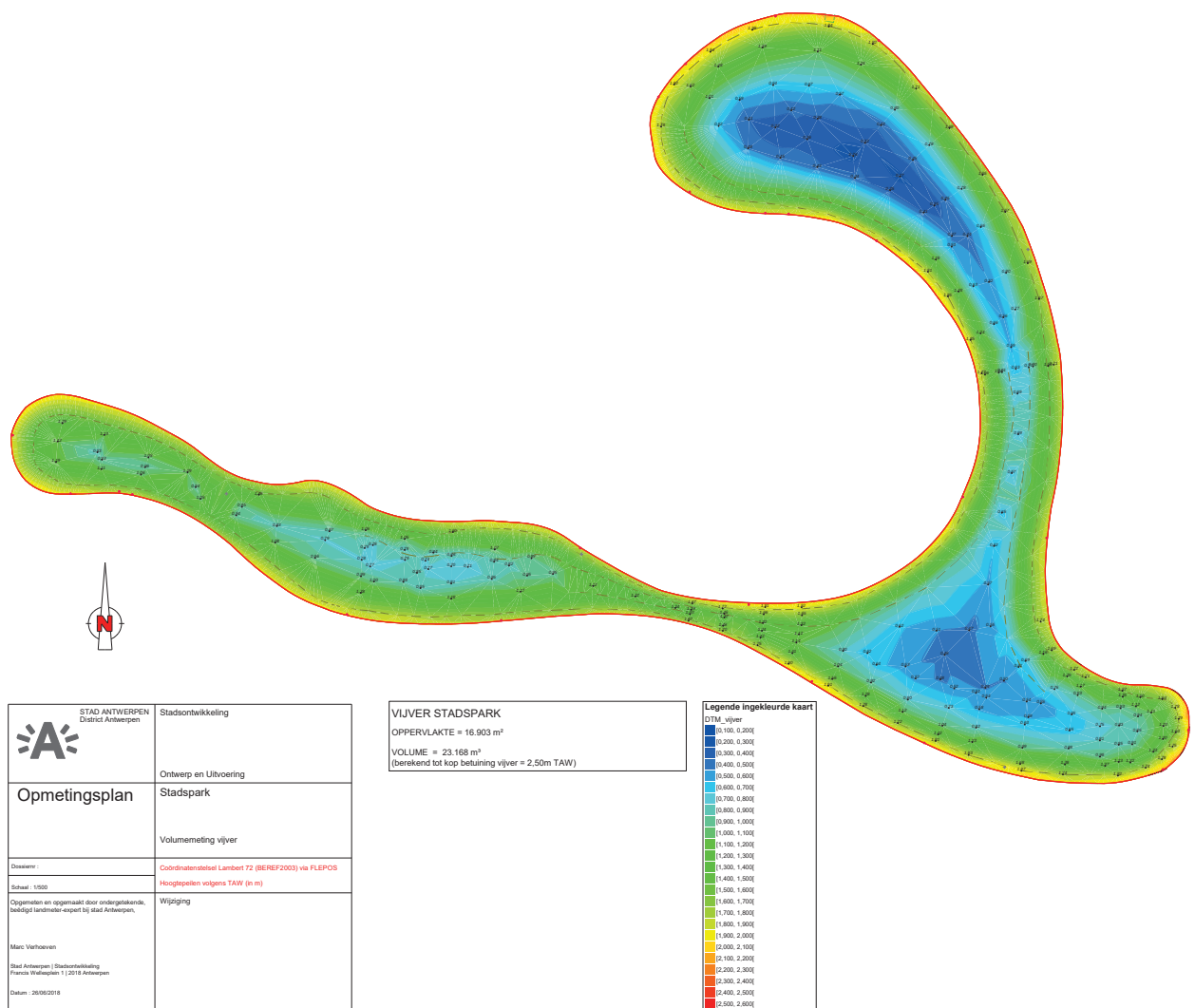
Belangrijke aandachtspunten bij het zoeken naar een synergie zijn:

- Erfgoedwaarde: in het Erfgoedbeheerplan worden richtlijnen geformuleerd voor een herinrichting van de vijver binnen de historische waarde van het erfgoedelement. Zowel de vorm van de vijver, als een grote wateroppervlak liggen aan de basis van deze erfgoedwaarde. Echter stelt het Erfgoedbeheerplan ook dat een herstel naar het oorspronkelijke waterpeil niet realistisch is binnen de huidige context waarbij de watertoevoer aanzienlijk is gewijzigd. Deze visie wordt als richtinggevend opgenomen in de voorliggende uitdaging.
- Recreatie/hedendaags gebruik: zoals ook aangegeven in het Erfgoedbeheerplan is de waterbeleving belangrijk en moet binnen de herinrichting ruimte zijn om in contact te komen met het water (vlonder, luie trap,...). Door het verlaagde waterpeil is er reeds een ligweide aanwezig die bij zonnige dagen intensief gebruikt wordt.
- Ecologie: binnen de herinrichting van het Stadspark en de vijver kan er meerwaarde gecreëerd worden voor fauna en flora, ter versterking van de biodiversiteit. De waterkwaliteit van de vijver moet goed zijn. En er moet voldoende zuurstof aanwezig zijn om zowel planten en dieren op en rond de vijver aan te trekken. Hiervoor is een aangepaste inrichting (met ook kwalitatieve en doordachte technische detaillering) en beheer (bv. beperken van ongewenste vissoorten,...) noodzakelijk. Indien mogelijk kunnen verschillende biotopen ontwikkeld worden. Het eiland kan hierbij ook een grote rol spelen.
- Hydrologie: Door de klimaatverandering regent het heviger op kortere periodes en zijn er langere periodes van droogte. De vijver kan een rol spelen bij het opvangen van regenwater, en doordringen naar de bodem, zodat bij hevige regenval de wijk rondom gespaard wordt van wateroverlast (straten die blank staan,...). Anderzijds kan bij lange droogteperiodes of bij hittegolven de vijver een plek zijn waar het koeler is. Het infiltrerende en bufferende vermogen van de vijver zijn belangrijke onderzoeksaspecten die uitgewerkt moeten worden tot concrete inrichtingsmaatregelen. Hierbij dient rekening gehouden te worden met de toevoer van water waarvoor verschillende werken en plannen lopende zijn, in het bijzonder de uitvoeringsstudie Den Bell en het op te maken wijkwaterplan.

Voor de toevoer van water werkt de stad verder. Volgende studies en gegevens zijn relevant voor de voorliggende uitdaging:

- Er is een continue opvolging van het waterpeil van de Stadsparkvijver en het grondwaterstand rond de vijver (op te vragen bij de stadsdiensten).
- De technische conceptstudie Stadsparkvijver (Arcadis, 2018, zie bijlage 3) is adviserend en niet bindend.
- Er wordt een studie opgestart om het laag kwalitatief waternetwerk in de binnenstad verder te onderzoeken (bedrijfseenheid Stadsontwikkeling/EMA).
- De uitvoeringsstudie Den Bell wordt opgestart (Bedrijfseenheid Stadsontwikkeling/Publieke Ruimte).

- De overige studies over het water in de binnenstad of met betrekking op de Stadsparkvijver kunnen louter illustratief worden bekeken.

Volume- en oppervlaktmeting van de Stadsparkvijver, dd 2018 (Stad Antwerpen)

©Lucid, november 2019

4. PROJECTSTRUCTUUR

4.1. Timing en fasering

4.1.1. Indicatieve timing

De opmaak van het **Herwaarderingsplan** bestaat uit een ontwerpfasering met drie besluitvormingsmomenten: concept, voorontwerp en definitief ontwerp. Deze drie fasen worden ook opgenomen binnen het communicatie- en participatietraject (zie hoofdstuk 5).

Na goedkeuring van het conceptdossier van het Herwaarderingsplan worden twee deelprojecten versneld uitgevoerd.

- **Herinrichting van de vijver:**
 - > Het concept legt de ruimtelijke integratie in het park en de technische haalbaarheid vast en is bovendien afgestemd met alle betrokkenen.
 - > Het concept wordt vertaald naar een voorontwerp (besluitvorming).
 - > Het voorontwerp wordt verder uitgewerkt tot een uitvoeringsdossier, zodat de publicatie voor de uitvoeringsopdracht kan gebeuren.
 - > Het voorontwerp wordt ook uitgewerkt tot een dossier voor de aanvraag van een omgevingsvergunning. Vervolgens wordt een aanbestedingsdossier opgemaakt en wordt de procedure doorlopen tot gunning van een aannemer. De werken worden gepland vanaf midden 2022.
 - > Het ontwerp voor de herinrichting van de vijver houdt rekening met de input uit het wijkwaterplan en de overige studies en werken. (beschreven onder 2.2.3.)
- **Vernieuwing van het speelterrein:**
 - > Het concept van het Herwaarderingsplan legt de ruimtelijke integratie van het speelterrein in het park vast, zoals beschreven onder 3.2.2. Het vormt een onderdeel van de opdracht van het Herwaarderingsplan.
 - > Het ontwerpteam voor het Herwaarderingsplan stemt af met de input uit het speelweefselplan.
 - > Na het goedgekeurde concept zal het district Antwerpen een nieuwe opdracht uitschrijven voor het verdere ontwerp en de uitvoering van het speelterrein. De vernieuwing van het speelterrein is gerealiseerd tegen de zomer van 2022.

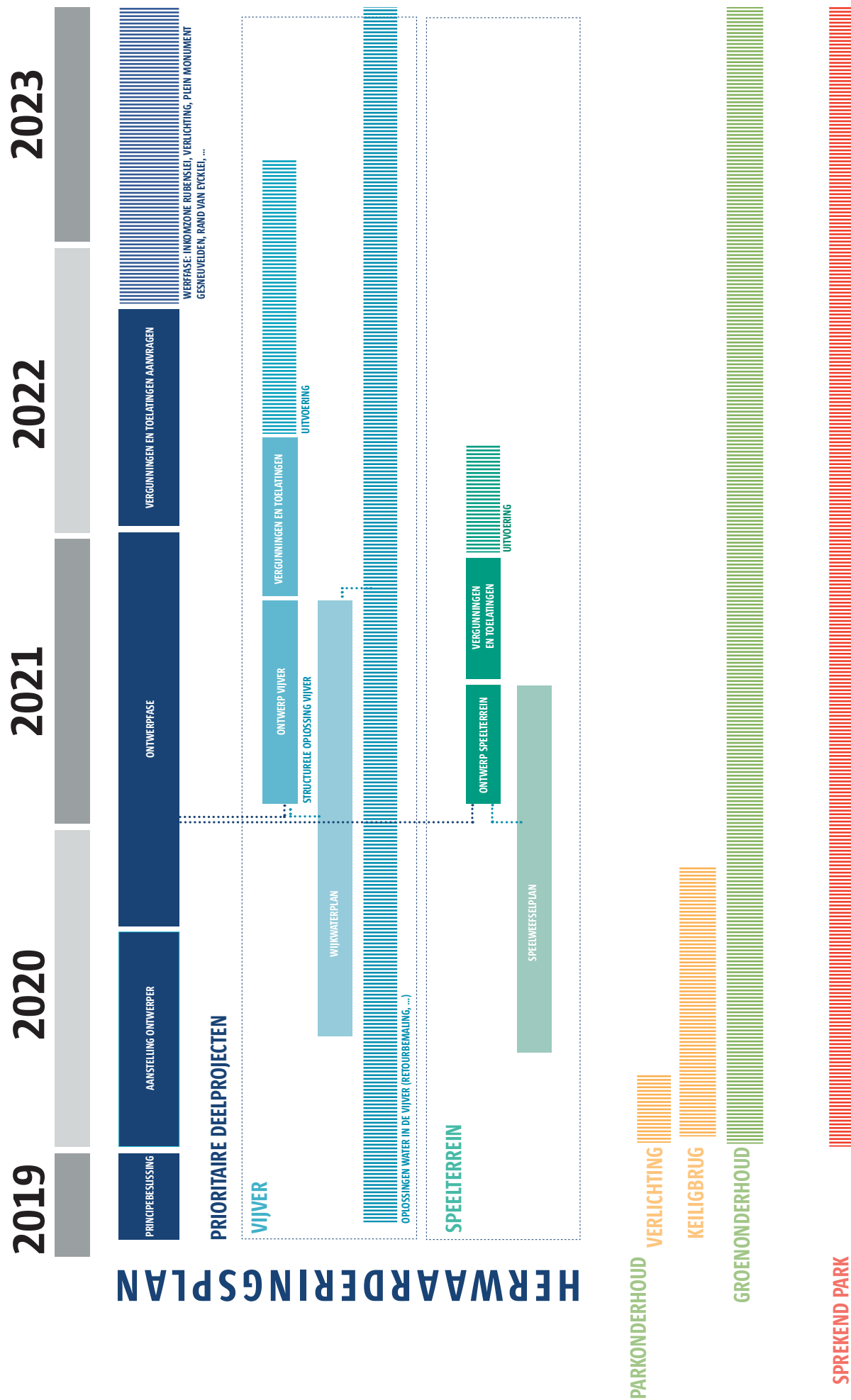
Het **continue parkonderhoud** omvat doorlopende acties doorheen het hele traject van de herwaardering van het Stadspark. De noodzakelijke werken aan de verlichting werden uitgevoerd in het voorjaar 2020. De restauratie van de Keiligbrug is gestart op 17 februari 2020 en zal tot najaar 2020 duren. Het dagelijks groenbeheer als uitwerking van het Erfgoedbeheerplan blijft lopen.

4.1.2. Gefaseerde uitvoering van deelprojecten

De uitvoering van het Herwaarderingsplan gebeurt aan de hand van deelprojecten die gefaseerd worden gerealiseerd, met prioriteit de herinrichting van de vijver en de vernieuwing van het speelterrein. De fasering houdt rekening met en wordt bepaald door volgende elementen:

- Het gebruik van het park maximaal houden: hinder voor parkbezoeker beperken.
- De financiële aspecten:
 - > zijn in afstemming met voorziene budgetten.
 - > houden rekening met het aanvragen van erfgoedpremies of subsidies.
- De toelatingen en vergunningen:
 - > houden rekening met aanvragen voor toelatingen bij Agentschap Onroerend Erfgoed.
 - > houden rekening met de Vlaamse Codex Ruimtelijke Ordening (vergunningsplichtige werken).

Het aangestelde ontwerpteam stemt de gefaseerde aanpak af in de werkgroep Herwaarderingsplan (4.2.1. Organigram) met de betrokken instanties. De projectleiding zal de gefaseerde uitvoering ter goedkeuring voorleggen aan de stuurgroep.

4.2. Organisatiestructuur en besluitvorming

4.2.1. Organigram

Aan het Stadspark werken vele handen en diensten mee. Om de herwaardering te doen slagen is een geïntegreerde aanpak de enige mogelijke manier. Daarom is er ook een organisatiestructuur opgezet, die voor iedereen duidelijkheid biedt in de afstemming van het proces en voorliggende opgaven.

De organisatiestructuur geeft duidelijkheid in de afstemming van het proces, de besluitvorming en de begeleiding van de dagelijkse werking om de herwaardering van het Stadspark te doen slagen. Gezien de vele actoren wordt er veel belang gehecht aan de betrokkenheid van alle doelgroepen binnen dit proces.

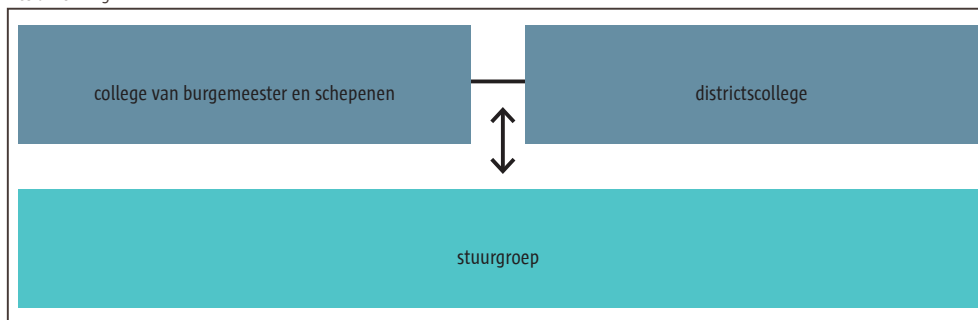
De besluitvorming wordt voorbereid door de **stuurgroep** waarin de betrokken administratieve diensten (Bedrijfseenheden Stadsbeheer en Stadsontwikkeling), het stadsbestuur (kabinet bevoegd voor groen en patrimonium en kabinet bevoegd voor openbaar domein) en het districtsbestuur worden vertegenwoordigd. Op afroep kunnen hier andere kabinetten, het Agentschap Onroerend Erfgoed of een afgevaardigde van AG VESPA uitgenodigd worden. Na het vormen van een consensus wordt de besluitvorming bekrachtigd in het college van burgemeester en schepenen en in het districtscollege volgens de gemaakte afspraken in de goedkeuringsflow (zie 4.2.2. Besluitvormingsprocedure).

De inhoudelijke aspecten en de dagelijkse voortgang van alle acties worden in thematische **werkgroepen** opgevolgd en bijgestuurd. Er zijn drie werkgroepen die samengesteld zijn uit medewerkers van zowel de districts- als stadswerking. De projectleiders van de drie werkgroepen volgen de dagelijkse werking op en koppelen dit terug in het overkoepelend projectteam. Zowel binnen het overkoepelend projectteam als in de werkgroepen kunnen op afroep medewerkers of externe deskundigen worden uitgenodigd ter verduidelijking van de lopende acties of plannen en werken in de omgeving.

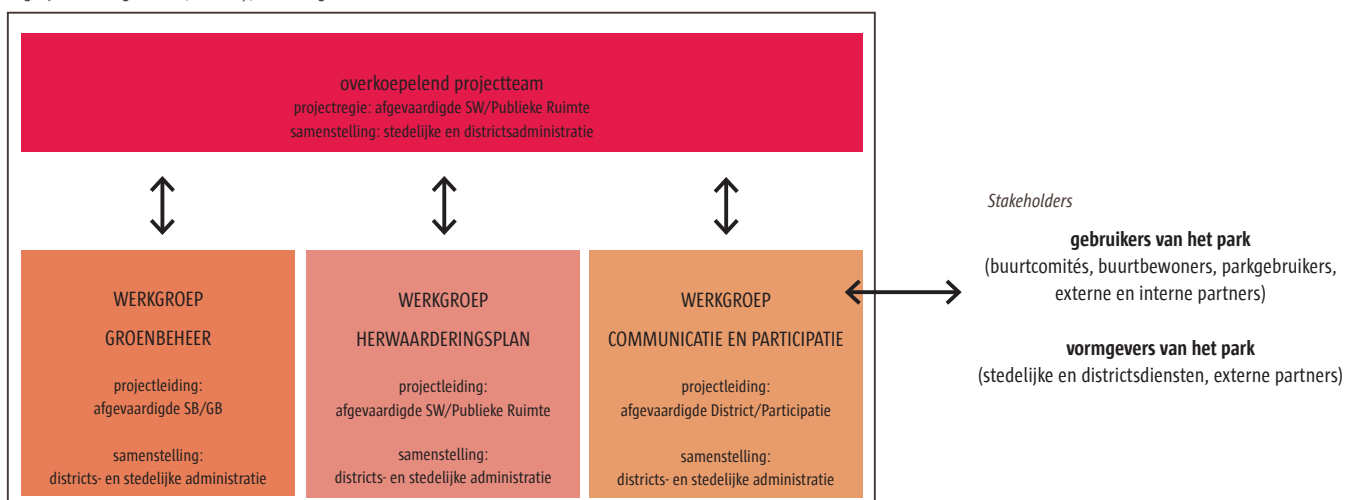
Specifiek volgen de werkgroepen volgende zaken:

- Werkgroep groenbeheer: opvolging van de maatregelen uit het Erfgoedbeheerplan, noodzakelijke ingrepen in functie van veiligheid,....
- Werkgroep Herwaarderingsplan: deze werkgroep zal de voortgang van het Herwaarderingsplan opvolgen en bijsturen. De werkgroep wordt aangevuld met een afgevaardigde van het Agentschap Onroerend Erfgoed Vlaanderen en het aangestelde ontwerpteam.
- Werkgroep communicatie- en participatie: de werkgroep houdt een vinger aan de pols bij de verschillende bedrijfseenheden over de acties die gaan plaatsvinden in het park en communiceert hier via de diverse kanalen op een afgestemde wijze over. Ze adviseert ook over participatiemomenten en koppelt terug naar de andere werkgroepen over wat er leeft bij externe betrokkenen om zo gepast terug te koppelen en de betrokkenheid te behouden.

Besluitvorming

Dagelijkse werking - beheer, ontwerp, uitvoering

4.2.2. Besluitvormingsprocedure

Het Stadspark is de lokale bevoegdheid van het district Antwerpen. Ook het stedelijke bestuur investeert mee in de herwaardering van het Stadspark, met name voor de opmaak van het Herwaarderingsplan en de herinrichting van de vijver.

Dit geeft volgende oplijsting:

- Kabinet bevoegd voor groen en patrimonium (KW)
 - opmaak Herwaarderingsplan
 - groenbeheer en stadsreiniging
 - beheer van het patrimonium (Keiligbrug en bijhorende rotsen, Café Capital, bunkers, standbeelden en gedenktekens)
- Kabinet bevoegd voor openbaar domein (KE)
 - herinrichting Stadsparkvijver
 - wijkwaterplan
- District Antwerpen
 - groenbeheer en parkonderhoud (herstellingswerken,...)
 - uitvoering van deelprojecten uit het Herwaarderingsplan
 - verlichting
 - speelterrein
 - speelweefselplan

Op basis van de Samenwerkingsafspraken als uitwerking van het decentralisatiebesluit 2019 wordt de volgende goedkeuringsflow gevolgd voor de verschillende onderdelen van de herwaardering van het Stadspark. De volgorde van de te doorlopen procedure per fase wordt gevolgd van boven naar onder. Bv. voor de besluitvorming van het concept Herwaarderingsplan zal eerst het college van Burgemeester en Schepenen het conceptontwerp goedkeuren, vervolgens zal het districtscollege het conceptontwerp goedkeuren en daarna wordt het voor advies aan de districtsraad voorgelegd.

Legende

DC	districtscollege
DIR	districtsraad
CB	college van Burgemeester en Schepenen
A	advies
G	goedkeuring

	politeik bestuur	bevoegdheid	goedkeuringsflow
PROCEDURE AANSTELLEN ONTWERPER	KW	groen	
fase 1: selectieleidraad			DC: G CB: G
fase 2: gunning			CB
PROCESNOTA	KW	groen	CB: G DC: G
HERWAARDERINGSPLAN	KW	groen	
concept			CB: G DC: G DIR: A
voorontwerp			DC: G CB: G
definitief ontwerp			DC: G CB: G
UITVOERING DEELPROJECTEN HERWAARDERINGSPLAN	DCAN	De kern van een moderne, leefbare en bruisende stad	
bestek			DC
toelating/vergunning			DC: G
aanbestedingsprocedure			DC
gunning aannemer			DC
STADSPARKVIJVER	KE	openbaar domein	
definitief ontwerp			DC: G CB: G
bestek			DC: G CB: G
vergunning			CB
gunning aannemer			CB
WIJKWATERPLAN	KE	openbaar domein	
gunning studieteam			CB
voorontwerp			CB: G DC: G DIR: A
definitief ontwerp			DC: G CB: G
SPEELTERREIN	DCAN	De kern van een moderne, leefbare en bruisende stad	
gunning DB			DC
definitief ontwerp			DC
vergunning			DC
bestek			DC
gunning aannemer			DC
SPEELWEEFSELPLAN	DCAN	De kern van een moderne, leefbare en bruisende stad	
gunning opdracht			DC
tussentijdse resultaten			DC
definitief plan			DC
PARKONDERHOUD (herstel verlichting, restauratie hangbrug en rotsen, groenonderhoud, herstel meubilair,...)			
volgens bestaande flows			

4.3. Budget

Vlaamse overheid - Erfgoedpremie

Het Erfgoedbeheerplan vormt een kader voor het aanvragen van een erfgoedpremie voor werken aan het beschermd onroerend erfgoed. Er zijn twee procedures:

- de eenvoudige standaardprocedure, waarbij maximaal 25.000 euro van de aanvaarde kostenraming in aanmerking wordt genomen voor de berekening van de premie.
- de complexere bijzondere procedure, waarbij ook hogere bedragen in aanmerking worden genomen.

Bovenlokaal bestuur - Kabinet bevoegd voor groen en patrimonium

Beleidsdomein : 2 - LEEFBARE EN MOBIELE STAD (STAD/OCMW)

beleidsdoelstelling: 2LMS04 - Groen

actieplan: 2LMS0401 - Reguliere taken groen en begraafplaatsen

Projectbudget: € 300 000 voor opmaak Herwaarderingsplan

€ 495 000 voor rotsen

€ 550 000 voor restauratie Keiligbrug

Bovenlokaal bestuur - Kabinet bevoegd voor publieke ruimte

Beleidsdomein : 2 - LEEFBARE EN MOBIELE STAD (STAD/OCMW)

beleidsdoelstelling: 2LMS03 - Openbaar domein

actieplan: 2LMS0301 - Aanleg, heraanleg en onderhoud infrastructuur

Projectbudget: € 1 500 000 voor herinrichting van de vijver en de daarbijhorende studiekosten

€ 2 300 000 voor studies en werken om water richting de Stadsparkvijver te brengen (uitvoeringsstudie

Den Bell, wijkwaterplan,...)

Lokaal bestuur - district Antwerpen

Beleidsdomein : 9 - DECENTRALISATIE / DISTRICT ANTWERPEN

beleidsdoelstelling: *2ANT01 - De kern van een moderne, leefbare en bruisende stad*

actieplan: 2ANT0110 - Strategisch Programma: Stadspark

Projectbudget: € 2 366 520

Budget houdt de volgende acties in:

- uitvoering van deelprojecten uit het Herwaarderingsplan (deelprojecten nog te bepalen)
- verlichting
- heraanleg speelterrein
- sportterrein (innovatief loopparcours)
- inkomzone Louiza-Marialei

Nog op te nemen budgetten

- restauratie standbeelden (KID-MIS)
- kunstprojecten (KID-MIS)

©Lucid, november 2019

5. COMMUNICATIE- EN PARTICIPATIESTRATEGIE

5.1. Principes

Een eenduidige communicatie- en participatiestrategie wordt als één van de vier pijlers voor de herwaardering van het Stadspark naar voren geschoven. Het is de ambitie om open en direct naar alle betrokkenen van het park te communiceren en hen te betrekken. Er wordt participatie op maat uitgewerkt met oog op drie types 'samenwerkingen': vaste gesprekspartners, actieve partners en een brede participatie met dialoogmomenten. De volgende principes vormen het fundament van de communicatie- en participatieaanpak:

- Communicatie is open en direct en gebeurt via diverse kanalen op maat van het Stadspark: Sprekend Park, nieuwsbrief (digitaal en papier), www.antwerpenmorgen.be/stadspark,....
- Samenwerking op maat met de verschillende actoren uit de buurt en betrokkenen bij het park: buurtcomité, partners (Café Capital, Natuurpunt, ...).
- Brede participatie met burgers tijdens dialoogmomenten.
- Perscommunicatie wordt vooraf afgestemd tussen de stuurgroepleden.

De voorwaarde om dit te realiseren is een goede samenwerking en afstemming tussen alle diensten en partners die te maken hebben met het Stadspark zodat één geïntegreerd verhaal (groen, afval, erfgoed, water, recreatie, herwaardering, ...) verteld kan worden. Dit wordt opgevangen in de organisatiestructuur door de uitwisseling tussen de verschillende werkgroepen en terugkoppeling naar de stuurgroep. (zie hoofdstuk 4 Projectstructuur)

5.2. Doelgroepen

Een doelgroepenanalyse leert dat de betrokkenen van het Stadspark zeer divers zijn en grosso modo in twee groepen worden onderverdeeld: de gebruikers van het park en de vormgevers van het park. Binnen deze groepen vallen nog verschillende subgroepen die hieronder kort in kaart worden gebracht.

Gebruikers van het park	Vormgevers van het park
Buurtcomité - Buurtcomité Stadspark - De Waterzaak - Buurtvereniging Klein Antwerpen — Veel kennis Hoge betrokkenheid Eigen info- en participatiekanalen	Stedelijke diensten - District Antwerpen: publieke ruimte (incl. participatie), burgerbegroting, jeugd, sport - Stadsontwikkeling: publieke ruimte, erfgoed, EMA, mobiliteit - Stadsbeheer: groendienst, business partner, stadsreiniging - Maatschappelijke Veiligheid: sociale planning, buurtregisseur, politie - AG VESPA: vastgoed- stedelijk patrimonium (beheer bunkers, stelplaats groendienst, restauratie brug, beheer standbeelden,...) - Talent en Vrije tijd: Kunst in de Stad - Middelheimmuseum (beheerder van standbeelden en gedenktekens), stedelijke jeugddienst
Buurtbewoners - Individueel - Jeugdverenigingen Lubavitch, Seniorenraad, Jeugdraad, Werkgroep Antwerpen Toegankelijk - Joodse gemeenschap - Indische gemeenschap - Scholen: Instituut Dames van het Christelijk Onderwijs, Onze-Lieve-Vrouwecollege — Dagelijkse gebruikers	Partners (extern): - Agentschap Onroerend Erfgoed Vlaanderen - Inbev (concessionaris Café Capital) - Waterlink - Fluvius
Gebruikers (extern) - Skaters, sporters, bezoekers Café Capital, wandelaars, pendelaars - Erfgoedliefhebbers - Studenten - Toeristen	
Gebruikers (intern) - Ondernemen en Stadsmarketing: visit, protocol - Stadsbeheer: evenementen - District: jeugd (JES), sport, senioren, cultuur, Feest in het Stadspark, - Bestuurszaken: bunkers en planning rond Herdenkingsmonumenten WOII - Brandweer (sporten)	
Gebruikers (partners): - Natuurpunt vzw - Simons Stevens Stichting - Café Capital (uitbaters) 	

5.3. Doelstelling

Elk van de doelgroepen heeft een ander niveau van betrokkenheid met het Stadspark. We respecteren deze en voorzien voor elk van de doelgroepen een communicatie- en participatieaanpak op maat.

Bij wie	Wat	Doelstelling	Hoe	Mediamix	Participatierol
Buurtcomité	Als buurtcomité kan ik mijn steen bijdragen om terug van het Stadspark in volle glorie te genieten. Ik krijg respect voor de acties die ik zelf ondernomen heb.	Als buurtcomité krijg ik het gevoel dat er op een zorgzame manier met het Stadspark wordt omgegaan.	- Eén sterk verhaal - Heldere en proactieve informatie - Vanuit het district Antwerpen - Zelf laten bijdragen aan de fierheid van het park	- Nieuwsbrief www.antwerpen-morgen.be/stadspark - Sprekend park	- Vaste gesprekspartner - Ze leveren zelf mee inhoud aan voor de stedelijke kanalen en communiceren ook in hun eigen kanalen mee over het park.
Buurtbewoners (ca 9000 bus-sen)	Als buurtbewoner kan ik terug van het Stadspark in volle glorie genieten.	Als buurtbewoner krijg ik het gevoel dat er op een zorgzame manier met het Stadspark wordt omgegaan.	- Eén sterk verhaal - Heldere en proactieve informatie - Vanuit het district Antwerpen - Informeren, engageren en inspireren via acties in het Stadspark	- Nieuwsbrief www.antwerpen-morgen.be/stadspark - Sprekend park	- Actiepartners (bv. beelden opkuisen) - Minder actieve buurtbewoners worden betrokken op de dialoogmomenten.
Gebruikers (extern en intern)	Ik kan terug van het Stadspark in volle glorie genieten en mijn activiteiten uitoefenen.	Ik zie dat er op een zorgzame manier met het Stadspark wordt omgegaan.	- Eén sterk verhaal - Heldere en proactieve informatie - Vanuit het district Antwerpen - Via 'Sprekend park' over de acties geïnformeerd worden - Via beleving de glorie en de botanische en cultuurhistorische waarden laten herbeleven	www.antwerpen-morgen.be/stadspark - Sprekend park	Dialoogmomenten
Gebruikers (partners)	Ik kan terug van het Stadspark in volle glorie genieten en mijn kennis delen.	Ik zie dat er op een zorgzame manier met het Stadspark wordt omgegaan.	- Eén sterk verhaal - Heldere en proactieve informatie - Vanuit het district Antwerpen - Via 'Sprekend park' over de acties geïnformeerd worden - Via beleving de glorie en de botanische en cultuurhistorische waarden laten herbeleven	- Nieuwsbrief www.antwerpen-morgen.be/stadspark - Sprekend park	- Actiepartner (bv. rondleidingen Natuurpunt, ...) - Ze leveren zelf mee inhoud aan voor de stedelijke kanalen en communiceren ook in hun eigen kanalen mee over het park

5.4. Mediakanalen

Op maat van het Stadspark - kanalen

- Sprekend park: infoborden aan de vier toegangen, werfdoeken, werfbord,... die regelmatig geüpdatet worden en informatie bevatten over de verschillende pijlers (parkonderhoud en groenbeheer, herwaarderingsplan, troeven van het park aangeven (bv. wat staat er in bloei), ...). Deze worden in het park voorzien voor de duur van het proces.
- Nieuwsbrief (digitaal en print): proactieve en laagdrempelige communicatie naar de buurt
 - geprinte nieuwsbrief
 - bedeling in 9000 bussen (zie plan busgebied)
 - frequentie: +/- 3 keer per jaar
 - digitale nieuwsbrief:
 - inschrijvingen per mail (oproep op antwerpenmorgen.be/stadspark, op dialoogmomenten, in geprinte nieuwsbrief)
- Beleving en inspiratie: wandelingen, themabezoek, stoefboekje,...
- Ontmoetingsmomenten (participatie): dialoogmomenten
- www.antwerpenmorgen.be/stadspark
- Pers

Busgebied voor de bedeling van de nieuwsbrief (9000 brievenbussen).

Op maat van het Stadspark - huisstijlgids

De communicatie over het Stadspark is verbindend en uitgewerkt in een eigen stijl, waarvan de principes terug te vinden zijn in de huisstijlgids (zie bijlage 9).

Verspreiding via

- Sociale media en printkanalen District Antwerpen
- Sociale media Antwerpen Morgen
- Stedelijke kanalen
- Digitale nieuwsbrief erfgoed
- ...

5.5. Onderwerpen geïntegreerd verhaal

Het communicatie- en participatietraject loopt reeds en zal verder gezet worden gedurende de uitbouw van het herwaarderingsplan. Alle communicatie- of participatieacties die ondernomen worden, zullen kaderen binnen de afspraken die afgestemd zijn met de interne werkgroep communicatie en participatie en de richtlijnen die vastgelegd zijn door de stuurgroep.

Groenonderhoud en werken (continu parkonderhoud)

- Dagelijks groenonderhoud (bomen, beplanting, ...): min. per seizoen een update
- Werken in het park (verlichting, paden, ...): ad hoc (wanneer het zich voordoet)
- Inspelen op vragen vanuit de direct betrokken partners, gebruikers en buurtcomité: netheid van het park, ...

Vijver - en waterhuishouding

- Kortetermijnoplossingen en duiding
- Structurele oplossingen en duiding
- Bijkomende input vanuit Waterplan, wijkwaterplan

Herwaarderingsplan

- Procedure
- Ontwerpopgave voor de verschillende zones
- Gefaseerde uitvoering van deelprojecten met prioritair herinrichting van de vijver en de vernieuwing van de speeltuin.
- Input vanuit bredere plannen en werken in de omgeving Stadspark in verband met watertoevoer naar de vijver (Wijkwaterplan, studie Den Bell,...) en input uit het Speelweefselplan

Daarnaast brengen we ook de grandeur van het Stadspark terug tot leven door interessante historische weetjes onder de aandacht te brengen.

5.6. Intensief participatietraject

We zetten een intensief participatietraject uit op maat van de specifieke doelgroepen. De doelgroepen worden onderverdeeld in drie categorieën om een participatietraject mee uit te bouwen. Ze worden elk op een verschillende wijze betrokken en/of kunnen een rol opnemen (zie ook tabel p. 47-48):

- Vaste gesprekspartners
- Actiepartners
- Dialoogmomenten

In het kader van het **continue parkonderhoud** betekent participatie dat het district en de stad de vinger aan de pols wil houden door te weten wat er leeft in het park en welke bezorgdheden er zijn, zodat eventuele maatregelen genomen kunnen worden.

In het kader van de opmaak van het **Herwaarderingsplan** omvat participatie hier zowel de participatie bij de voorliggende ontwerpogaven als het meenemen van de feedback uit parallelle participatietrajecten, zoals bijvoorbeeld over het speelweefselplan en het ontwerp van de heraanleg speelterrein. Zo kan het ontwerpteam een geïntegreerde visie uitwerken en de inrichting en beeldvorming van het Stadspark blijven bewaken binnen de opdracht van het Herwaarderingsplan.

Vaste gesprekspartners

De samenwerking speelt in op de noden die er op dat moment zijn bij de vaste gesprekspartners en het district en de stad.

- Rol:
 - Input leveren door vragen die er leven op voorhand door te geven.
 - Capteren en aangeven van problemen uit dagelijkse beleving in het park.
 - Uitdragen van het ontwerp en acties die ondernomen worden in het park.
- Werving:
 - Aanspreken van trekkers/organisaties/verenigingen en oproep via nieuwsbrief/website
- Andere aanwezigen (stad en district):
 - Afgevaardigde werkgroep communicatie en participatie en projectleider (of plaatsvervanger)
- Wanneer:
 - Oproep tijdens de zomer 2020
 - September/oktober 2020: eerste bijeenkomst: agenda: doel, aanpak en verwachtingen noteren
 - Najaar 2020: tweede bijeenkomst: kennismaking ontwerpteam en ontwerpvisie
 - Nadien per ontwerpfasen (concept, voorontwerp en definitief ontwerp): twee keer samenkomen
- Werkwijze:
 - Op vraag van de vaste gesprekspartners: District is centraal aanspreekpunt voor alle vragen van de vaste gesprekspartners. Indien nood is aan een overleg vanuit de vaste gesprekspartners, dan zal dit worden bekeken en georganiseerd. Indien de vragen relevant zijn voor een bredere groep, wordt in overleg met de werkgroep communicatie en participatie bekeken hoe hierover wordt teruggekoppeld.
 - Op vraag van district/ stad:
 - Ter voorbereiding van dialoogmomenten zal een overleg in grote groep of per vaste gesprekspartner worden belegd op maat van de dialoogmomenten.
 - Vaste gesprekspartners krijgen een duidelijke rol tijdens de dialoogmoment.
 - Er is steeds een terugkoppeling na de dialoogmomenten onder de vorm van een verslag dat afgestemd is op stuurgroepniveau.
- Terugkoppeling:
 - Verslag: brede doelgroep (nieuwsbrief, website) of enkel de specifieke vaste gesprekspartner

Actiepartners

- Doel:
 - Actieve deelname aan registratie, onderhoud, beheer of beleving van het park, in afstemming met stads- en districtsdiensden.
 - Actieve rol in het park zelf: meewerken, taken uitvoeren,...
Bv. netheid skateterrein door skaters, waarnemingen fauna en flora door Natuurpunt, onderhoud standbeelden, buurtmomenten en communicatie door Buurtcomité, parkvrijwilligers, organisatoren evenementen, ...
- Werving:
 - Aanspreken van trekkers/organisaties/verenigingen en oproep via nieuwsbrief/website
- Andere aanwezigen (stad en district):
 - Afgevaardigde expert district of stad indien nodig of gewenst
- Werkwijze:
 - Op vraag van de actiepartners: District is centraal aanspreekpunt en capteert de vragen en acties. Hierover wordt op maat teruggekoppeld naar de werkgroepen die instaan voor het specifieke thema.
 - Op vraag van district/stad: er zijn verschillende thema's waarin de actie partners zijn onder te verdelen Natuurpunt, schoonmaken van de beelden, Na de eerste werving en kenbaarheid van de actiepartners wordt op maat met deze mensen afgesproken hoe de samenwerking en uitwisseling met de start zal gebeuren en op welke momenten dit relevant is. Ze worden met zekerheid betrokken ter voorbereiding van de dialoogmomenten.
- Terugkoppeling:
 - Verslag: brede doelgroep (nieuwsbrief, website) of enkel de specifieke actiepartner

Dialoogmomenten

Via de Burgerbegroting (oproep 2019) van het district Antwerpen organiseerde het Buurtcomité Stadspark (i.s.m. district en stadsdiensden) op 4 februari 2020 een constructieve dialoog tussen buurtbewoners, experts en bestuur. Deze constructieve en geslaagde methodiek zal in het voorliggende proces herhaald worden als instrument om de verschillende doelgroepen te bereiken.

- Doel:
 - Informeren en duiden
 - Capteren van noden
 - Terugkoppelen van antwoorden op de gestelde vragen
- Andere aanwezigen (stad en district):
 - Afgevaardigde werkgroep communicatie en participatie, experts per thema, projectleider (of plaatsvervanger)
 - Bij input ontwerp: ook ontwerpteam aanwezig
- Wanneer vinden de dialoogmomenten plaats?
 - Er wordt gestreefd naar het organiseren van twee dialoogmomenten per jaar. Idealiter zal dit in het voorjaar en het najaar plaatsvinden. Het moment wordt afgestemd met de lopende procedures, te behalen mijlpalen en lopende en te verwachten acties in het park.
 - Voor de opmaak van het Herwaarderingsplan wordt aan het ontwerpteam een terugkoppeling gevraagd van volgende momenten (dit kan een leidraad zijn voor de komende dialoogmomenten):
 - Voorstellen van het ontwerpteam en hun visie en aanpak (najaar 2020)
 - Input op conceptvoorstel (voorjaar 2021)
 - Voorstellen voorontwerp (najaar 2021)
 - Voorstellen definitief ontwerp (voorjaar 2022)
- Werkwijze:
 - Regie wordt getrokken door werkgroep participatie en communicatie (opmaak draaiboek, uitwerken van thema's op maat van de actuele vragen, operationele uitvoering, ...)
 - Startoverleg met ontwerpteam, vaste gesprekspartners, ... voor inhoudelijke accenten
 - Afstemming en validatie door stuurgroep
- Terugkoppeling:
 - Verslag: brede doelgroep (nieuwsbrief, website)

